

ANMELDELSER

Troels Fink:

Rids af Sønderjyllands Historie.

(Vi og Vor Fortid Nr. 11. J. H. Schultz Forlag 1945.)

Dr. Troels Finks Bog er fremkommet som et Led i den Række historiske Smaaskrifter, der under Fællestitlen »Vi og vor Fortid« udgives af en Kreds af yngre Historikere »Historikergruppen«, en af de — ikke altfor mange — gode Ting vi skylder Besættelsestiden. Den kunde saavidt ogsaa gøres nødvendig, som de Læsere, der vilde skaffe sig Besked om Sønderjyllands-Historie og hverken havde Tid eller Mod til at give sig i Lag med den nye fem Bind store »Sønderjyllands Historie«, var ret ilde stedt. De havde i Virkeligheden kun Valget mellem H. Rosendals »Træk af Sønderjyllands Historie« fra 1911—12, der næsten kun behandler Nationalitetskampen, altsaa stort set Tiden efter 1830, eller den tyske Historiker Otto Brandts' i 1926 oversatte »Slesvig-Holstens Historie i Grundrids«, der er stærkt slesvig-holstensk præget.

Det siger sig selv, at naar Sønderjyllands Historie fra den graa Oldtid til Genforeningen skal skildres paa et Par Hundrede tilmed ret smaa Sider, kan det kun blive i de store Linjer. Det er da ogsaa som Forf. siger i Forordet kun »Landsdelens danske Historie« han prøver at give, og indenfor den er Hovedvægten atter lagt paa den politiske Udvikling »med nogenlunde ligelig Hensyntagen til de forskellige Tider.« Ordet »nogenlunde« maa dog stærkt understreges, da nøjagtig Halvdelen af Bogens 218 Sider er helliget det sidste Hundredaar. Dette skal dog ingenlunde lægges ham til Last. Netop i en Bog af denne Art er det i sin Orden særlig at dvæle ved, hvad der er sket, siden »Sønderjylland vaagner«, altsaa rundt regnet de sidste hundrede Aar; det er jo ubetinget dette, der mest interesserer den Læsekreds, for hvilken den er skrevet. Men paa den anden Side er et nogenlunde Kendskab til Landets ældre Historie og statsretslige Stilling en nødvendig Forudsætning for at kunne forstaa hele den nationale og politiske Udvikling, saameget mere som begge Parter i Brydningstiden netop i saa høj Grad hentede deres Vaaben fra Arkivernes Rustkammer. Det er da ogsaa lykkedes Forf. paa disse hundrede Sider at give, hvad Læseren har Brug for uden

at fortabe sig altfor dybt i de gamle Stridigheder mellem Kongerne og de sønderjydske eller gottorpske Hertuger, denne »Ørkenvandring« for at bruge hans eget Udtryk. En direkte Fremhæven af den Betydning, Gottorp i Kampene mellem de to nordiske Riger havde for Sverige som Indfaldsport fra dets Besiddelser i Nordtyskland, vilde dog ikke have været af Vejen og ogsaa i Skildringen af den følgende Tid kunde man undertiden have ønsket, at Forf. havde trukket Linjerne skarpere op. Man savner saaledes et kort Sammendrag af det meget, der ved Nationalitetskampens Begyndelse knyttede Slesvig til Holsten og skilte det fra Kongeriget, skilte det i den Grad, at en Mand som Grundtvig saa sent som 1831 ansaa det for det bedste, at det forbandtes med Holsten (jfr. Citatet S. 122). Det var jo ikke blot den fælles Central - fra 1834 ogsaa Lokalstyrelse, for hvilket der naturligvis gøres Rede; men ogsaa en Række rent praktiske Forhold. Toldgrænsen gik saaledes ikke ved Ejderen, men ved Kongeaaen, i Kongeriget regnede man i Rigsdaler, i Hertugdømmerne i Kurant, og Skattegrundlaget var dernede Plovtalet. Nord for Kongeaaen Td. Hartkorn, Ting der overhovedet ikke nævnes.

Sammen med, hvad man mente at kunne udlære af Fortidens Aktstykker (»up ewig ungedelt«), danner det jo Baggrunden for den slesvigholstenske Bevægelse og har sikkert i det daglige Liv og for den jævne Mand betydet mere end de statsretslige Teorier fra Kiel og Augustenborg.

I en saa forholdsvis kort Oversigt kan man naturligvis ikke faa alting med. Adskilligt maa udskydes, og Valget maa altid blive subjektivt. I det hele og store finder jeg, at Forf. her har haft en heldig Haand, hvilket dog ikke udelukker, at der kan være Ting, man synes burde have været nævnt. At der helt ses bort fra Friserne, kan være rimeligt nok, derimod kunde man jo nok som et af de sparsomme Vidnesbyrd om, at Sønderjylland paa Valdemarstiden levede med i det danske Folks Liv (S. 38) have gjort opmærksom paa, at de netop fra denne Tid stammende Landsbykirker er helt danskprægede ned til Danevirke og Sli. Ved Omtalen af de kirkelige Forhold (S. 39) vilde det ogsaa have været rimeligt at nævne, at foruden Hovedstiftet Slesvig havde ogsaa Bisperne i Ribe og Odense sin Part. Det omtales ganske vist, men først langt senere og endda kun indirekte, naar det S. 76 fortælles, at Christian III nogen Tid efter Reformationen atter fik Tørninglen og Als og Ærø lagt ind under Ribe og Odense Stift. I Forbindelse med Reformationen fremhæves med Rette den ubodelige Skade, den voldte i national Henseende ved at drage det skæbnsvangre Kulturskel tværs gennem Landet, der er Hovedaarsagen til, at da Vandene deltes i 1840'erne, gik

hver Halvdel derhen, hvor de siden er blevet staaende. Men det kunde ogsaa have været tilføjet, at den afbrød den ældgamle Forbindelse mellem Slesvig Stift og den øvrige danske Kirke, hvor Ærkebispen i Lund jo havde været det fælles Overhovede. Ved Skildringen af Delingerne (S. 68) er det i fuld Overensstemmelse med Tidens Sprogbrug, naar det hedder, at de kun omfattede »Amter og Landskaber«. Det vilde dog ikke have været af Vejen for den almindelige Læser med et Par Ord at forklare, at Begrebet Amt ikke svarer til det nuværende, men kun omfatter Kron-gods og Selvejerbønder, altsaa ikke Adelenes Fæstere.

For at gaa helt ned til 1864 vil det have været rigtigere som Bevis paa Befolkningens Nyindstilling til Delingstanken (S. 169) at citere Ordene i Adressen til Civilkommissærerne: »Vi modtager hellere en Deling af Slesvig efter Nationaliteten, end vi ønsker at følge Holsten til Tyskland og derved danne et Slesvigholsten« end Koldingadressen, der jo intet siger om dette Forhold, men alene taler om Troskab mod Danmark. Endelig er det jo en direkte, men meget almindelig Fejl, naar det S. 197 om Konventionen af 11 Jan. 1907 (»Optantkonventionen«) siges, at den aabnede »Adgang for Optanterne til at blive preussiske Statsborgere.« Konventionen omfattede jo kun de »nationalitetsløse Optant b ø r n«, men bragte ingen almindelig Løsning af Optantspørgsmaalet. Og er det rigtigt slet ikke at omtale »de hjemløse«, der jo dog i Aarene nærmest før 1914 spillede en ikke helt ringe Rolle?

Alt dette er dog mer eller mindre Smaating. Langt mere uheldigt forekommer det mig derimod, at Forf., der ret indgaaende gør Rede for Ridderskabets Skatteprotestere omkring 1800, lader den ganske vist ret udviklede Ordning af Hertugdømmernes Pengeforhold efter Statsbankerotten 1813 uomtalt. Omend vist med Urette satte den jo meget ondt Blod og var en af de Faktorer, der bidrog til at undergrave den gamle loyale Følelse, som havde holdt Helstaten sammen. Den bør derfor afgjort have nogle Linjer i en kommende Nyudgave, hvor jeg ogsaa vil foreslaa, at det lille Ord »vist« i 8. Linje fra n. paa S. 217 udgaar! Og Bogen fortjener absolut at komme i et rigt Oplag. I en Tid, hvor Interessen for Sønderjylland ubetinget er større end Kendskabet til dets Historie, giver den indenfor sin Begrænsning — Sønderjyllands danske Historie — en god, klar og velskrevet Fremstilling af dets Skæbne gennem Tiderne, ikke mindst i Ud-lændighedsaarene 1864—1914. Den gør god Rede for omstridte Punkter som Begivenhederne 1721 og Sprogreskripterne fra 1851, bringer ogsaa nye Synspunkter som Understregningen af Udskiftningen og Pietismens Betydning for Skabelsen af den Selv-

stændighedsfølelse indenfor den nordslesvigske Bondestand, der danner Baggrunden for den nationale Vækkelse i 1840'erne og stod sin Prøve under Fremmedherredømmet.

M. Mackeprang.

Gudmund Schütte:

Sønderjylland kalder.

3. Udgave. (Einar Munksgaard. 1943).

Det er med stor Glæde, man konstaterer, at en saa speciel Bøg som Gudmund Schüttes »Sønderjylland kalder« kan udsendes i en tredje Udgave, og det er med lige saa stor Glæde, at man anbefaler den til alle, der interesserer sig for Sønderjyllands indre Forhold til Danmark.

Bogen blev allerede trykt i 1943, men kunde af let begribelige Grunde ikke udsendes dengang, ligesom Forfatteren maatte tage den i eget Forlag. Enkelte Eksemplarer blev deponerede i særligt udvalgte Biblioteker og andre Steder. Nu er Bogen tilgængelig for alle, og Einar Munksgaards kendte Forlag har overtaget Ekspeditionen.

»Sønderjylland kalder« er »Tilegnet Biskop Erik Ludvigsen Pontoppidans Minde i Tohundredaaret for Fremkomsten av hans banebrydende Avhandling: »Det danske Sprogs Skiøbne og forrige saavel som nuværende Tilstand udi Sønder-Jylland eller Førstendømmet Slesvig«. Forfatteren siger i Forordet: »Ligesom Pontoppidan skænkede Danskheden den absolut første nationalitetshistoriske Fremstilling, saaledes mener jeg ogsaa med nærværende Skrift at gøre en ny Indsats. — Jeg viser deri, sort paa hvidt, af Sindelaget fra Arilds Tid er dansk i det gamle danske Kronland Sønderjylland I 1920 blev det nordlige Sønderjylland efter 56aarig Adskillelse genforenet med Moderlandet; det er derfor en velhjemlet Statsinteresse at paavise og hævde dansk Sindelag indenfor dette Omraade. Ogsaa indenfor den nu med Tyskland forenede Del er det forsvarligt, historisk at paavise det tidligere tilstedeværende og endnu ikke helt udslukte danske Sindelag.«

At Sønderjylland er gammel dansk Jord, at den sønderjydske Befolkning stærkt overvejende er af dansk Æt, og at Danmarks Grænse i over 1000 Aar laa ved Ejder, behøver man ikke at diskutere. At der indtil omkring Aar 1800 endnu taltes Dansk ned til Linien Slesvig—Husum, kan heller ikke bestrides. Men hvorledes stod det til med Befolkningens indre Tilknytning til

Danmark? Mange lever endnu i den Tro, at Nationalitetsfølelsen kun er 100 Aar gammel i Europa, og at det, hvad Sønderjylland angaar, for 100 Aar siden lykkedes at vække en Danskhedsbevidsthed i N o r d s l e s v i g, medens Sydslesvig altid kun har kendt tysk Nationalitetsbevidsthed. Dette er galt. Nationalfølelsen er lige saa gammel som Folkene selv. Det kan være nok at gøre opmærksom paa, at samtidig med, at Walther von der Vogelweide skrev sin Tysklandssang, sad vor egen Saxo og skrev sin Danmarkskrønike, glødende af Danskhedsfølelse, og omtrent 100 Aar senere sad den gamle Munk i Ryd Kloster i Nordangel og udarbejdede dette Klosters Aarbog, der ligefrem gnistrer af Had mod Tyskerne.

Dette var et meget tydeligt nationalt Vidnesbyrd fra Sønderjylland. At denne Munk ikke stod alene, viser Gudmund Schütte i sin Bog. Med stor Flid har han sammenstillet Beviser for, at Sønderjylland siden Arilds Tid har vedkendt sig sin Danskhed. Naar man har læst 1. og 2. Udgave og nu studerer den 3., glæder man sig med Forfatteren over, hvorledes han stadig finder nye, saa Bogen svulmer op saa stærkt, at den foreliggende 3. Udgave fremtræder som et 1. Bind, der skal efterfølges af et 2., som skal behandle Tiden efter 1864.

I 1. og 2. Udgave var der samlet en Række Vidnesbyrd om udtrykkelig udtalt Sindelag fra de ældste Tider til henimod 1848. Den foreliggende 3. Udgave tager mere sigte paa det personalhistoriske, idet den behandler enkelte Mænds Karakterer og Handlinger. Forfatteren fremhæver, at han skriver i villet Modsætning til en vis herskende Retning hos vore nymodens Pædagoger, der ser bort fra det personlige og lægger Hovedvægten paa Kulturhistorie, Erhvervshistorie, Forfatningshistorie. Ikke uden Ret paastaar han, at denne Form for Historieundervisning keder de unge, og at disse aander op, naar de faar Lov til at høre om store Mænds Karakter og Handlinger.

Forfatteren retter endvidere den Anke mod vore Faghistorikere, at de sagligt og uhildet behandler Kongernes frugtesløse Tovtrækninger med Hertuger, Grever, Junkere, Professorer og Advokater, medens Landsdelens rette Historie er den sønderjydske Menigmands Historie. A. D. Jørgensen forstod dette og fremstillede denne Side i sine »40 Fortællinger af Fædrelandets Historie«, og P. Lauridsen gjorde det samme i sin overmaade interessante Fremstilling »Da Sønderjylland vaagnede«. P. Lauridsen satte imidlertid ind ca. 1830 og betragtede Sønderjylland som »sovende« i Tiden forud. Nu kommer Gudmund Schütte og viser, at der altid har været en bevidst Danskhed til Stede i Grænselandet. »Dette er«, skriver han, »den nye Indsats«.

Efter et indledende Afsnit om Danskhedens Førstefødselsret

i Sønderjylland og Sammenstilling af en Række Sindelagsvidnesbyrd fra Købstæderne Slesvig, Flensborg, Aabenraa, Haderslev og Sønderborg bringer Forfatteren en meget interessant og lærerig Statistik over nationale Sagn fra Sønderjylland, 51 nationaldanske Sagn fra gamle Tider indtil 1721. Der kan ikke opstilles en tilsvarende Række nationaltyske, et tydeligt Bevis for, at den folkelige Underbevidsthed i Sønderjylland var dansk. Saa følger den egentlige Række af danske Vidnesbyrd fra Sønderjylland:

U r t i d e n : Uffe hin Spage; den æ l d s t e d a n s k e T i d : Kong Gudfred, Dronning Thyra. Harald Blaaland, Magnus den Gode; den første nationale Optræden af Sønderjyder: Knud Lavard og Knudsgildet, Rydaarbogsmanden, Iver Otteson, Folkevidnesbyrd fra 1421, Flensborgs kongetro By-mænd; den nyere Tid indtil Nationalstridens Udbrud: sønderjydske Bønders Selvforsvar mod holstenske Magthavere, kongetro sønderjydske Bønder, By-mænd og Matroser i 16.—17. Aarhundrede, Hans Nansen, Hans Schack, Hans Rostgaard, Frands Bøckman o. a., Bønder fra Nordslesvig, Pastor Carsten Lorenzen i Svenstrup, Hanved Menighed 1661, Ærkedegn Paul Sass i Haderslev, Hyrup Menighed omkring 1740, Menighederne i Sundeved, H. A. Brorson, Pastor Dyssel og Pastor Aagaard, Oberst Werner Abrahamson; T i d e n e f t e r N a t i o n a l s t r i d e n s U d b r u d : Prof. Chr. Paulsen, Bonden Nis Lorensen fra Lilholt, Hans Nissen fra Hammelev, Peter Chr. Koch og Fred. Fischer, P. Hiort Lorenzen og Laurids Skau, Værkmester Kruse, Pastor Jørgen Hansen, Hans A. Krüger, Vilhelm Bissen, Landstormen ved Brøns, Jomfru Fanny o. a. — Her slutter Rækken, og det er altsaa Meningens at fortsætte i et 2. Bind.

Bogens Formaal medfører, at den visse Steder kan virke ensidig. Dette gælder ikke mindst Sammenstillingen af de dansk-nationale Vidnesbyrd fra Købstæderne, hvor man kunde nævne en lang Række, der vidner om tysk Sindelag. Fra Vækkelsestiden i Nordslesvig er kun den ene Side medtaget, medens Tyskerne kan henvises til den anden: Sognefogedernes Protester fra Haderslev Amt, Folkemøderne ved Hoptrup, i Hundeklemmen ved Aabenraa og andre. Man kan ogsaa indvende, at der er taget rigeligt med: dette gælder især de danske Konger og Dronning Thyra, der ikke kan betragtes som Sønderjyder, og naar de sønderjydske Bønder forsvarede sig mod de holstenske Junkeres Overgreb, laa der næppe bevidst nationale Motiver bagved; det kan ogsaa diskuteres, om Generalerne fra Treaarskrigen burde være taget med.

Hovedlinien er dog ganske givet rigtig nok, og det er meget gavnligt, at denne lange Række af dansk-nationale Vidnesbyrd

fra Grænselandet fremdrages og gives os i en klar Oversigt. For vor Nationalbevidsthed og for Forholdet mellem Danmark og Grænselandet er dette mere værd end mange lærde Afhandlinger om Fredstraktater og andre Dokumenter, der vedrører den rent juridiske Strid mellem Konger og Hertuger. Det er den menige Befolknings Indstilling, det kommer an paa, og her giver Gudmund Schütte god Besked om en Danskhedsfølelse i Sønderjylland, som mange ikke har været klar over.

Resultatet kan vi sammenfatte med Forfatterens egne Ord: »Som aldrig før har den sidste Verdenskrig afsløret os det tyske Folks forfærdelige, fantastiske Jættekraft. Det undgaar ingen av os at se. Men, hvad der undgaar de fleste, er, at med denne vældige Modstander, denne Goliat, har Sønderjyden baxet i 1000 Aar, og trods alt Kraftopbud har Jætten kun faaet den lille Dværg tvunget et Hanefjed tilbage, de faa Mil fra Ejderen til Flensborg Fjord. En saadan Kendsgærning giver en Maalestok, hvorefter vi kan værdsætte Modstands-Ydelsen: er Modstanderen udrustet med fantastisk Kraft, saa maa Sønderjyden for at kunne modstaa ham eje en ligesaa fantastisk, ja rentud enesteaaende Sejhed.«

Claus Eskildsen.

Vejledende Arkivregistraturer VI:

Landsarkivet for de sønderjydske Landsdele.

En Oversigt. Ved Frode Gribsvad og Johan Hvidtfeldt.
Udgivet af Rigsarkivet. (C. A. Reitzel 1944.)

Med dette Værk har Rigsarkivet gjort Begyndelsen til Udsendelsen af trykte Vejledninger over Landsarkivernes samlede Materiale. Til Trods for at Landsarkivet i Aabenraa er det yngste af de fire Landsarkiver, der bestaar her i Landet, er det saaledes blevet dette Arkiv, der først faar udsendt en trykt Registratur over dets Indhold. Grunden hertil kan ikke være, at dette Arkiv anses for saa meget vigtigere end de øvrige, selvom det er et overmaade interessant og vigtigt Arkiv, heller ikke at det er det forholdsvis mest benyttede, hvilket endnu ikke kan siges at være Tilfældet, den lille mørke Læsesal, vendt mod Nord, indbyder heller ikke dertil, men snarere at det er det af Landsarkiverne, der mest danner et afsluttet Hele, idet de bevarede Arkivalier fra Embederne fra før 1920 næsten alle er samlet i Arkivet.

Oversigten begynder med en Indledning, hvori der gives en kort Redegørelse for det preussiske Statsarkiv for Hertugdømmerne efter 1864 og for Tilblivelsen af det nuværende Landsarkiv, der endelig oprettedes ved Lov af 28. April 1931, men hvis Bygning først var færdig i Forsommeren 1933. Inden den Tid var Arkivalierne fra Tiden før 1870 blevet samlet i et Arkivdepot i Aabenraa, oprettet ved ministeriel Bekendtgørelse af 10. Jan. 1923. For nærværende Oversigt foreligger et Forarbejde, idet Landsarkivar Gribsvad, der havde ledet Arkivdepotet fra dets Oprettelse og foretaget Indsamlingen af Arkivalierne, i en Artikel i Tidsskriftet »Fortid og Nutid«, X Bd., har givet en kort Oversigt over Landsarkivets Bestand ved dets Aabning. Selvom der i Maj-Juni 1933 flyttedes mange Vognlæs Arkivalier fra Arkivdepotet i Aabenraa Amthus til det nye Landsarkiv paa Nr. Chaussé, er det glædeligt at se, at Arkivbestanden er vokset betydeligt i Omfang i Aarene 1933—44. Dette skyldes forskelligt. Der er saaledes foretaget yderligere Afleveringer fra Embederne, idet de bevarede Arkivalier fra den tyske Tid med faa Undtagelser er afgivet til Landsarkivet. Desuden er det kommet det sønderjydske Landsarkiv til Gode, at den store dansk-tyske Arkivudveksling fandt Sted i April-Maj 1936, og det skyldes sikkert først og fremmest Hensynet til dette Arkiv, idet f. Eks. Enklaverne før 1864 helt hørte under kongerigsk Administration, at den første egentlige indenlandske Arkivudveksling fandt Sted i 1938. Hvor meget det har betydet for Landsarkivet, faar man Begreb om ved at sammenligne Landsarkivar Gribsvads Oversigt i »Fortid og Nutid« med den nu foreliggende. Efter Landsarkivets Aabning viste Grev Adolf Brockenhuus-Schack paa Gram dertil Arkivvæsenet den Velvilje, at han lod det hele Godsarkiv paa Gram paa nær de Sager, der var nødvendige for den daglige Administration, indlemme i de Godsarkivalier, der tidligere fra Gram var sendt til Rigsarkivet og fra dette til Landsarkivet, saaledes at hele det store Gram Godsarkiv nu findes i Landsarkivet i Aabenraa.

Af Oversigten ses det, at Landsarkivet i Aabenraa har erhvervet en lang Række Institutioners og Foreningers Arkiver foruden mange private Personers Arkiver. Disse Arkiver har en særlig Betydning for det sønderjydske Omraade, idet sikkert de fleste af dem vil indeholde Kildemateriale til Nationalitetskampens Historie, det stønste og betydeligste af dem alle, nemlig H. P. Hanssen-Nørremøllers Privatarkiv, er dog endnu ikke kommet til Landsarkivet. Historisk Samfund for Sønderjyllands systematiske Arkivindsamling i Haderslev Vesteramt har ogsaa bidraget til at gøre Landsarkivets Samlinger righol-

digere. Af hvor stor Betydning denne Indsamling i det enkelte har været, ses dog ikke, som naturligt er, af nærværende Oversigt, da det indsamlede Materiale delvis er indordnet i de Arkiver, hvor det hører hjemme.

Registraturerne over Amtsstyrelsens Arkiver danner Indledningen til den lange Række af Registraturer. Her gøres Rede for Arkivalierne fra Amtmands- og Landraadsembederne samt fra Kredsudvalgene. Derefter følger Registraturer over: II, Oppebørselsarkiver: Amtstuearkiver, Arkiverne for Skattesager og Kredskasser samt amtskommunale Regnskaber, III, Rets- og Politivæsenets Arkiver: Retsarkiver indtil 1867, Amtsretsarkiver 1867—1920, Notariatsarkiver, »Amtsanwälte« »Polizeianwälte«, Dommerarkiverne efter 1920, Herredsfogderiarkiver, og Amtsforstanderarkiver, VI, Kirkelige Myndigheders Arkiver: Bispearkiver, Provstearkiver, Kirkekasse- og Kirkeinspektoratsarkiver, Stiftsrevisoratet for Als og Ærøs Arkiv og Præstearkiver, V, Skolevæsenets Arkiver: Skolearkiver, Seminariearkiver, Kredsskoleinspektionsarkiver og Kommuneskolearkiver, VI, Byarkiver og Flækkernes Arkiver med et Tillæg: Lavsarkiver, samt landkommunale Arkiver, VII, Gods- og Kogsarkiver, VIII, Husfogedarkiver, Skovriderarkiver, Skattearkiver, Amtslandinspektørarkiver, Bygningsinspektoratsarkiver, Fysikatsarkiver, Branddirektoratsarkiver og Forsikringsarkiver, IX, Private Institutioners og Personers Arkiver, X, Forskellige Samlinger: Pergamentsbreve, Topografica, Udskiftningsakter, Kortsamlingen samt Forskelligt. I Indledningen til Oversigten er der gjort Rede for, hvilke Afsnit der er udarbejdet af Landsarkivar Gribsvad og hvilke af Arkivar Johan Hvidtfeldt, der siden 1944 er Arkivar i Rigsarkivet.

Hver Registratur indledes med en almindelig Oversigt, foruden at der gives en Oversigt over det enkelte Embedes Forhold. Disse Oversigter, hvortil der er givet fyldige Litteraturhenvisninger, er meget værdifulde, idet man herigennem i en overskuelig Form faar Rede paa Amternes Grænsedragninger, de forskellige Embeders Forretninger og tillige for, hvornaar den tyske Ordning efter 1864 afløste den danske, og hvorledes Forholdet blev efter Genforeningen. Endelig er der gjort et stort Arbejde med Hensyn til Klarlæggelse af de vanskelige og indfiltrede Jurisdiktionsforhold. Bag i Bogen er der yderligere som et Tillæg givet en Oversigt over de sønderjydske Sognes Jurisdiktionsforhold i verdslig Henseende, inden de store Omlægninger fandt Sted i Tiden mellem de slesvigske Krige, idet denne Oversigt bygger paa de Oplysninger, der er givet i Indledningerne til de enkelte Retsbetjentarkiver. Vore Arkivers Ordning efter Proveniensprincippet nødvendiggør, at saadanne Oversig-

ter indleder en Arkivregistratur; i nærværende Arbejde er det gjort paa en saa udførlig Maade, at det er blevet til et Rids af Landsdelenes administrative Historie, men det maa siges at være paa sin Plads her for Sønderjylland, hvor de nuværende Grænser for Administrationsomraaderne paa saa mange Steder ikke falder sammen med de historiske.

Registraturerne viser, at en betydelig Del af Amtstuearkiverne er afstaaet fra Kiel, det er derimod mindre Tilfældet for Amtsarkivernes Vedkommende, til Gengæld har disse Arkiver faaet Sager, der rækker helt tilbage til det 16. Aarhundrede. Bispearkiverne er allesammen kommet til Aabenraa ved Arkivudvekslingerne, for Slesvig Stifts Vedkommende fra Statsarkivet i Kiel, for Ribe Stifts fra Landsarkivet i Viborg, og hvad Als og Ærø angaar, dels fra Kiel, dels fra Landsarkivet i Odense. Arkivudvekslingerne har derfor især for Bispearkivernes Vedkommende udfyldt et stort Hul i Landsarkivets Bestand. At Udvekslingerne dog ikke er foretaget paa en saa fuldstændig Maade, som man kunde ønske sig, skyldes arkivtekniske Grunde, idet Arkivprotokollerne ikke er delelige i samme Forstand som Sager, men man maa sætte det Haab til Fremtiden, at der ved Fotografiens Hjælp kan laves en Duplikatrække til Brug paa det Sted, hvor Protokollerne mangler.

Paa nogle Steder i Oversigten er der foretaget Sammenligninger mellem sønderjydske og kongerigske Forhold, det gælder saaledes Pastoratsarkiverne, der er mere indholdsrige for det sønderjydske Omraade, navnlig er Kirkebøgerne for Sognene under Slesvig Stift ført paa en mere udførlig Maade, og de begynder flere Steder meget tidlig, Hjordkær saaledes 1573. Der er ogsaa andre iøjnefaldende Forskelle mellem slesvigske og kongerigske Forhold. For Slesvig Stift findes der saaledes ikke nogen Stiftsøvrighed. Det tilsvarende hertil er Kirkevisitatoriet, der bestod af Amtmand og Provst. De fleste Kirkevisitatorialsager findes i Amtsarkiverne, da Sagerne ekspederedes i Amtskontoret. Kirkevisitatoriet førte ogsaa Tilsyn med Skolen, men dets Myndighed saavel over Kirken som Skolen ophævedes ved den tyske Lovgivning i 1870erne. Skoletilsynet lagdes fuldstændigt ind under Staten. I 1874 indførtes tillige ved tysk Lovgivning Personregistrene (Standesamtregister). Med Undtagelse af Ægteskabsregistrene er disse Registre ogsaa blevet ført efter Genforeningen. De føres i to Eksemplarer, hvoraf det ene, Bi-registret, afleveres til Landsarkivet. Disse Registre fylder meget i et Arkiv, og man forstaar egentlig ikke, hvorfor de stadig væk bliver ført i de sønderjydske Sogne, naar saadanne Registre ikke anses for fornødne Nord for Kongeaaen. Med Hensyn til Skøde- og Pantebogsvæsenet findes der ikke i Landsarkivet i

Aabenraa noget tilsvarende til den lange meget værdifulde Række Landstings Skøde- og Pantebøger, der haves i alle tre Landsarkiver for det gamle Kongerige. For Jurisdiktionerne hørende under det slesvigske Omraade er Skyld- og Panteproto-kollerne indrettet paa en anden Maade end i den kongerigske Del, og Indholdet er mere mangeartet. Dette er af stor Betydning i Betragtning af, at næsten alle Skiftesager er gaaet tabt. Formentlig er Skifteakterne ikke blevet indført i Protokoller, og de er da gaaet tabt sammen med de mange andre Sager i Retsbetjentarkiverne ved meningsløse Kassationer.

For alle, der arbejder med Sønderjyllands Historie, er den foreliggende Oversigt et værdifuldt Hjælpemiddel. Det tjener de to Forfattere til megen Ære, at Rigsarkivet saa faa Aar efter Landsarkivets Oprettelse kan udsende denne Oversigt over Arkivets Indhold. Naturligvis vilde det have været ønskeligt, om der i Registraturerne var angivet Bind- og Pakkeantallet, det er dog paa den anden Side givet, at det er at foretrække at faa Oversigten, som den er, i Stedet for at vente til yderligere Registreringer foretages.

Caroline Emilie Andersen.

P. V. Glob:

Studier over den jyske Enkeltgravskultur.

(Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, Gyldendal 1945).

I »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« har Nationalmuseumsinspektør P. V. Glob offentliggjort Resultaterne af mange Aars Studier over den jyske Enkeltgravskultur. Det er et meget grundigt og klart Arbejde, som vil blive modtaget med stor Opmærksomhed.

Det vil det ogsaa blive paa Grund af sit Emne, for det er et af de centrale Problemer indenfor dansk Arkæologi, der her er taget op til Behandling.

Det er mærkeligt nu at tænke paa, at der kunde hengaa hele to Generationer, i hvilke Danmark var førende indenfor Oldtidskundskaben, uden at man opdagede denne vigtige Side af vor Stenalderkultur. De delvis samtidige Storstensgrave, Dysser og Jættestuer tiltrak sig hele Opmærksomheden. Enkeltgravene findes i smaa, ret lave Høje og er enten gravet ned i Jorden eller anlagt paa den oprindelige Jordoverflade eller endelig anlagt

oppe i en ældre Høj, der da rummer to eller flere Grave over hinanden. I Reglen er Graven, til Forskel fra Dysser og Jættestuer, bestemt for een Person. Den er ikke bygget af Sten, men bestaar enten af en Trækiste eller kun en Træramme, der udvendigt er støttet af Sten og indvendigt brolagt med helt smaa Sten. I disse Grave finder man Stridsøkser af Sten, Flintøkser, Lerkar, Flækker, Pilespidser, Ravperler o. lign. Oftest kun nogle faa af disse Ting. Graven er sommetider omgivet af eller dækket af smaa Sten, men ikke altid. Det er forklarligt, at saadanne Grave, med en ikke særlig udviklet Udgravningsteknik, forblev upaaagtede. Først i 1881—82 sker de første Fund, i Begyndelsen af 90-erne sættes der systematisk ind fra Nationalmuseets Side, og i 1898 offentliggør Sophus Müller sin grundlæggende Afhandling: De jydskke Enkeltgrave fra Stenalderen. Siden da er det hjemlige Materiale firedoblet og i Tyskland, Polen, Rusland og andre Lande er der fremdraget Grave, der viser et tydeligt Slægtskab med de jydskke. Derved har denne Kultur, som allerede Sophus Müller viste ikke havde nogen Forudsætninger i det hjemlige Materiale, og som derfor maatte være kommet udefra, faaet større Perspektiv, og Problemet om, hvem disse Folk var, og hvor de kom fra, har faaet større Betydning, ved at flere Forskere mener, at det er de oprindelig fra Sprogvidenskaben kendte Ariere eller Indoeuropæere, som vi her kommer i mere konkret Berøring med.

Glob begynder med Grundlaget for hele Diskussionen, de fundne Oldsager og de Gravhøje hvori de er fundet, selve Grave- ne, Ligets Placering og andre Fundomstændigheder. Ca. 200 Sider fylder denne saare vigtige Forelæggelse af Materialet, og det skal siges, det er ikke Morskabslæsning. Stridsøkserne er det mest karakteristiske Gravgoods og nok dem, der fortæller mest, men det kan næppe tilræades Lægfolk at gaa i Gang med dette Afsnit. Ca. 2400 stedfæstede Stridsøkser er der fundet, og disse i Hovedtrækkene ens, men i Enkeltheder forskellige Økser opdeler Glob i 11 Typer, hver med en lang Række Varianter. Det er sikkert ganske forvirrende, navnlig naar man ikke har selve Økserne, men kun nogle Stregtegninger og Beskrivelser at holde sig til. Ydermere kommer Glob ofte ind paa Lighederne mellem Grupperne; f. Eks. S. 37: »Denne Øksotype [G-Typen]..... adskiller sig kun fra E- og F-Typerne ved en Række Detailler, hvoraf mange er saa lidet fremtrædende, at det ofte er en Skønssag, til hvilken af de tre Hovedgrupper man vil henføre dem. Samtidig slutter de sig ved mange Enkeltheder nær til de efterfølgende Økser af H-Type«. Saadanne Sætninger kan jo nok bringe en i Tvivl, om man nu kan stole paa alt dette, om det ikke bare er gold Systematik.

Uden at komme nærmere ind paa Kriterierne for, om saadanne Typer betyder noget væsentligt eller ikke, skal jeg kort antyde, at det afhænger af en Sammenligning af Fundomstændighederne og navnlig en Undersøgelse af om alle de enkelte Oldsager i Typen ofte findes sammen med nogle Typer og aldrig sammen med andre. Saa viser det sig nemlig, at Grupperne ikke er lige gamle, og ved at se sig om i Europa ser man, at de endog ikke alle er kommet fra de samme Egne. Der bliver altsaa Tale om Kulturpaavirkning eller om Vandringer; det bliver til Historie.

Det forekommer mig, at Globs Oldsagtyper bestaar denne Prøve, og det maa hilses med Glæde, at vi nu paa lettilgængeligt Sted kan faa klar Vejledning ved Vurderingen af de Oldsager fra Enkeltgravskulturen, som stadig kommer ind til Museerne.

Afsnittet om Gravene har større kulturhistorisk Interesse. I de ældre Enkeltgrave ligger Mændene oftest paa højre Side med Hovedet mod Vest; Benene er trukket op, som naar man sidder paa Hug. I Gravens Sydside ud for Ansigtet ligger Stridsøksen, hvis en saadan findes i Graven, medens de fleste andre Gravgaver anbringes mindre regelmæssigt.

Ejendommeligt er det at faa at vide, at Kvinderne oftest begravnes med Hovedet i Øst, men da liggende paa venstre Side, saa Ansigtet ogsaa her vender mod Syd. Det almindeligste Gravudstyr i Kvindegravene er Ravperler, der kan være anbragt noget forskelligt i Forhold til den Døde, men oftest dog findes i Nærheden af Hoved eller Hals. Denne Iagttagelse af de to Køns modsatte Placering i Graven, kunde let forlede til at tro, at de Dobbeltgrave, hvor de Døde ligger med Benene mod eller forbi hinanden, altid rummer en Mands- og en Kvindegrav. Det vilde passe godt til, at det er sandsynligt, at Kvinderne havde en med Mændene ret jævnbyrdig Stilling, og at dette Stridsøksfolk levede i Engifte. I nogle Tilfælde viser Gravgodset dog, at ogsaa to Mænd kunde begravnes paa denne Maade.

I de yngre Grave synes det at blive mere almindeligt, at Liget ligger udstrakt paa Ryggen. Saadan var det Skik i Storstensgravene, og det er et af de interessante Vidnesbyrd om Rigtigheden af Globs Oldsagtyper, at der samtidig i Oldsagernes Former kan spores en Paavirkning fra samme Kultur, som Enkeltgravfolket efterhaanden kom i nær Berøring med.

Hvad er saa Meningen med den ejendommelige »Siddestilling« i de ældre Grave? Chr. Blinkenberg har i et Foredrag i 1906 under Henviisning til ægyptiske Skikke tolket Stillingen som primitive Folks Spisestilling. Det er da et smukt Udtryk for Omsorg at anbringe den Døde i hans kæreste Stilling. Glob føjer hertil den interessante Parallel, at den Døde i romersk

Jernalder, omkring og efter Kr. F., igen »siddet« foran et vel-dækket Bord: Lerkar ved Lerkar med Mad og Drikke.

Størst historisk Interesse knytter sig dog til Afhandlingens sidste Del, hvor Glob forsøger at klarlægge Enkeltgravskulturens Oprindelse og dens Forhold til andre Stenalderkulturer. Den svenske Forsker Åberg har, støttet af nogle tyske Forskere, deriblandt Kossinna, hævdet, at denne Kultur havde sin Oprindelse i Jylland, idet dens Redskaber kunde afledes af nogle af Dyssetidens Former. Denne Teori har aldrig vundet Tilslutning paa Nationalmuseet, og Glob afviser den da ogsaa ganske. Dels optræder de paagældende Oldsager netop ikke i de ældste Grave, dels ligger mellem de nævnte Former fra Dyssetid og de ældste Enkeltgrave et langt Tidsrum »med en fra Dyssetiden meget forskellig Kultur, hvilket yderligere gør en saadan Afledning meget lidt sandsynlig.«

Ved Behandlingen af Enkeltgravenes Flintøkser understreges det ogsaa, at disse er Nybegynderes Forsøg i Forhold til Dyssernes og Jættestuernes bedste Økser. En Del af Teknikken er endog direkte overtaget fra Behandlingen af Stenøkser. »Den primitive Flintbehandling viser mere end noget andet, at det jydsk Enkeltgravsfolk er fremmed i det flintrige Danmark«. Dette Argument bliver det meget vanskeligt at imødegaa.

Med stor Forsigtighed bevæger Glob sig, naar han kommer ind paa det heftigt debatterede Problem om Arierne eller Indoeuropæerne. Han hælder til den Anskuelse, at Indoeuropæerne er identiske med Stridsøksefolket, selv om ogsaa andre kan have hørt dertil. Spørgsmaalet om hvorfra dette Folk har sin Oprindelse kan endnu ikke løses. Særligt tyske Forskere har hævdet, at den maa søges i det nordeuropæiske Lavland ved Østersøen, medens andre vil søge den mod Øst, i det sydlige Rusland eller Asien. Det er her en Sammenarbejdelse af Sprogvidenskabens Resultater om det indogermanske Sprogs Udvikling og Bevægelser og Arkæologiens Klarlæggelse af de forskellige Kulturgrupper, det kommer an paa. Glob efterlyser her en nøjagtigere tidsmæssig Inddeling af det centraleuropæiske Materiale.

I et Slutningskapitel giver Glob et kort Rids af Begivenhedernes Forløb. Stridsøksekulturens Vugge maa søges i det sydlige Rusland eller tilgrænsende Dele af Asien, selvom Området endnu ikke kan nærmere fastlægges. Her har i det 3. Aartusinde et talrigt Nomadefolk haft deres Telte. Antagelig af klimatiske Aarsager sker der saa vældige Udvandringer. Nogle drager mod Nord gennem Centralrusland, Finland og Sverige, andre mod Centraleuropa, Tyskland og Jylland.

Til Hest og med Øksen som deres fornemste Vaaben banede

disse Erobrere sig Vej op gennem Sønderjylland og satte sig ret hurtigt i Besiddelse af den midterste og vestlige Del af Halvøen. De oprindelige Beboere blev fordrevet eller undertvunget.

I lang Tid gjaldt Enkeltgravskulturen for at være en jydsk Foreteelse, idet det antoges, at dens Bærere kort efter Indvandringen blandede sig med de oprindelige Beboere og sammen med dem skabte en Fælleskultur i Stenalderens Slutning og efterfølgende Bronzealder. Nu er Billedet mere detailleret. Vi maa regne med endnu en kraftig Indvandring lidt senere af Stridsøksefolk fra østligere beslægtede Kulturgrupper. Denne Indvandring ramte Øerne og Østjylland, og i Afhandlingens sidste Sætning vurderes den saaledes, at det er denne østdanske Enkeltgravskultur, der forener de oprindeligt lokale Kulturgrupper, den svenske Baadøksekultur og den jydsk Enkeltgravskultur, til et sammenhængende Kulturomraade.

Glob berører ogsaa Spørgsmaalet om den Rolle, som Enkeltgravsfolket kom til at spille senere, navnlig i Bronzealderen, om det er rigtigt, som Brøndsted mener, at det var Enkeltgravsfolkets Efterkommere, der som en Herreklasse var det bærende Element. Glob slutter sig hertil og kommer med nogle sikkert rigtige Replikker til H. C. Broholm, der mener, at Bronzealderens Kultur er en primitiv Bondekultur uden større sociale Forskelle. Dette vigtige Spørgsmaal burde dog være behandlet udførligere eller ogsaa slet ikke.

Selv om denne Afhandling ikke bliver læst af mange udenfor Fagfolkenes Kreds, har de Resultater, der fremlægges i den, stor almen Interesse. Glob's Arbejde er et betydeligt Værk om et væsentligt Punkt i vor ældste Historie, hvor vi ser Sønderjylland som Bro og som Indfaldsport mod Nord.

Hans Neumann.

Holger Hjelholt:

Inkorporationen af den gottorpske Del af Sønderjylland i Kronen 1721.

(Slesvigske Forlag. Grænseforlaget. 1945).

De akter, hvorved Frederik IV i 1721 tilkendegav den indtraadte ændring i Sønderjyllands stilling i riget, savner desværre den umiddelbare klarhed, der vilde gøre al diskussion overflødig. Frederik IV.s hensigt var tydelig nok; han vilde indlemme den gottorpske del af Sønderjylland i den danske krone, som det kgl. omraade efter den alm. mening allerede var en del af. Uheldigvis var imidlertid ikke alene formuleringen uklar,

men dertil kom, at den paatænkte administrative indlemmelse, der vilde have hævet enhver tvivl, ingensinde fandt sted.

Spørgsmaalet om, hvad der egentlig skete i 1721, har været livligt drøftet, dels under det store opgør om Sønderjyllands statsretslige stilling i midten af forrige aarhundrede, dels senere som følge af A. D. Jørgensens og Kr. Erslevs undersøgelser. Erslevs autoritet var saa stor, at hans resultat vandt almindelig anerkendelse.

Det er Dr. Hjelholts store fortjeneste, at han har taget spørgsmaalet op til fornyet prøvelse, og det er lykkedes ham — efter min opfattelse uigendriveligt — at paavise Erslevs fejltagelse. Den gottorpske del af Slesvig indlemmedes 1721 i den danske kronen, ikke som Erslev vilde i den kongelige del.

Sine resultater meddelte Hjelholt i Historisk Tidsskrift 10 r. IV bd. Det er denne afhandling, der nu er udsendt i udvidet form, saaledes at den foreliggende bogs kapitler 6, 7 og 8 svarer til afsnit 3, 4 og 5 i nævnte afhandling.

Udvidelsen bestaar i en undersøgelse af den kgl. dels stilling ved midten af det 17. aarhundrede, følgerne af enevældens indførelse i Danmark for den kgl. del af Sønderjylland samt forholdene under Christian V.; endelig er der tilføjet et kapitel om opfattelsen af Sønderjyllands stilling i riget i tiden indtil 1800. Men det centrale er stadig gennemgangen af begivenhederne i 1721.

Angaaende spørgsmaalet om, hvorvidt enevælden af 1660 og kongeloven af 1665 kom til at gælde i den kgl. del af Sønderjylland, har der været stærkt delte meninger. P. Lauridsen besvarede spørgsmaalet ubetinget bekræftende, mens Erslev lige saa ubetinget besvarede det benægtende.

Formelt er kongelovens arvegang og enevælden aldrig indført i den kgl. del af Sønderjylland, men Hjelholt gaar nu den vej at undersøge, hvorledes kongen selv og hans embedsmænd opfattede stillingen. Allerede Frederik III hævdede, at kongelovens arvefølge var gældende ogsaa for hans del af Sønderjylland, og hans efterfølgere gjorde det samme. Da hertugdømmet Sønderborg blev indlemmet i Kronen i 1667—68, gennemførtes her en arvehyldning og edsafleggelse, hvorved altsaa enevælde og kvindelig arvegang ogsaa formelt blev gældende.

Hjelholt fremhæver derefter en række træk, der viser hvorledes enevælden fra kongeriget smittede i Sønderjyllands kongedel, og da vi kommer frem til 1720 er der ingen tvivl om, at enevælden er faktisk raadende her.

Enkeltheder i Hjelholts tolkning af arvehyldningsakterne af 1721 skal der ikke gaas ind paa. Her skal kun fremføres et enkelt forhold, hvor anmelderen ikke er enig med forfatteren.

Til forskel fra afhandlingen i Historisk Tidsskrift afviser Hjelholt i den foreliggende bog ikke saa kategorisk, den af A. D. Jørgensen fremsatte, saakaldte landdagsteori. D. v. s. den opfattelse, at det slesvigske ridderskab, der deltog i arvehyldningen paa Gottorp slot i 1721, faktisk udgjorde en landdag, der godkendte hele Sønderjyllands indlemmelse i Danmark. Dr. Hjelholt vil ikke gaa ind for A. D. Jørgensens syn og mener, at Erslev har gode grunde for sin opfattelse, men det er vanskeligt at benægte, siger Hjelholt, at prælaters og ridderskabs hyldning er blevet opfattet af kancelliet og maaske af kongen, som den arvehyldning, Frederik IV havde til gode efter sin tronbestigelse.

Jeg kan ikke være enig med Hjelholt paa dette punkt. Erslevs redegørelse for den uvilje fyrsterne nærede imod at anerkende, at en arvehyldning var nødvendig, forekommer mig tilstrækkeligt overbevisende. Det forhold, at »vi« i edsformularen rettes til »jeg«, vil Hjelholt nok tillægge nogen vægt; men fortjener det ikke at blive opfattet som et afgørende vidnesbyrd om, at der ikke tilkendtes ridderskabet nogen stilling som korporation, endsige landdag? Man krævede netop eden individuelt.

Den naturligeste forklaring er simpelthen den, at man har forlangt ed af alle dem, der ikke, som den kgl. dels indbyggere, var ensidigt forpligtet over for kongen. Det gjaldt baade indbyggerne i den gottorpske del og ridderskabsmedlemmerne, der repræsenterede fælledelen. *Altsaa indlemmes i kronen i 1721 baade den gottorpske del og de adelige distrikter.*

I forbindelse med spørgsmaalet om forholdet mellem godsdistrikter og fyrstelige Omraader, maa jeg lige gøre opmærksom paa en sætning s. 55, der lyder usandsynlig. Der staar: »at den slesvigske Adel samt de, der besad adelige Godser i den tidligere gottorpske Andel, skulde indfinde sig« o. s. v. Det kan næppe være rigtigt. De adelige godser laa jo netop uden for de fyrstelige distrikter. F. v. Jessen citerer da ogsaa patentet i »En slesvigsk Statsmand« s. 107: »Prälaten, sämbtliche von der Ritterschaft und anderen, so einige adelichen Güter im Herzogthum Schleswig besitzen....«. Jeg vil tro Franz v. Jessen har det rette.

Troels Fink.

Johan Nordentoft:

General Hans Christoph Hedemann 1848.

(Udgivet af Det Krigsvidenskabelige Selskab i Kommission hos N. Olaf Møller. 1944).

Mellem de Skatte, der opbevares i Hærens Arkiv, findes 24 Breve, som den danske Øverstkommanderende i 1848, General

Hedemann, sendte hjem til sin Hustru under Felttoget. Det havde længe været paatænkt at faa dem udgivet, og det er nu sket ved denne Pjece, som Forfatteren har givet den Form, at han indfletter Brevene i en Skildring af de meget dramatiske Begivenheder, der skete bag Kuliserne. Brevene er interessante, fordi de giver et smukt Billede af Generalen som en velmenende Foresat og kærlig Ægtemand og Fader, der trods de store Forandringer i hans Liv og det voldsomme Pres, der hvilede paa ham som Hærfører, stadig havde Benene paa Jorden. Gennem Brevene lyser hans Omsorg for Hustru og Børn, som han ofte glæder med Gaver, samtidig med at han er meget fordringsløs for sig selv. Han fortæller jævnt og ærligt alt, hvad der sker, og fortæller det med Lune.

Hedemann var født 1792 i Flensborg og saaledes Sønderjyde som hans to Efterfølgere: Bülow og Krogh. Ved Oprørets Udbrud var han Oberst og Chef for 1. Jægerkorps, der laa i Kastellet, hvor han tillige var Kommandant; men da der af Spar-sommeligheds Hensyn ikke havde været holdt større Øvelser siden Frederik VI's Død, havde han ikke haft Lejlighed til at føre større Troppeled. Hans Konduiteliste var særdeles god og den bedste blandt Brigadens 6 Bataillonskommandører.

Grunden til at han kom til at gøre det store Spring fra Bataillonschef til kommanderende General, var, at den nye Krigsminister, Tscherning, vilde have sin tidligere Elev og Partifælle Kaptajn Læssøe til den egentlige Leder af Hæren. Tscherning mente ikke, at nogen af Hærens Generaler vilde underkaste sig denne Fordring og gik derfor ned i Oberstklassen. Valget faldt paa Hedemann, der til at begynde med holdt sig meget tilbage, men tilsidst lod sig overtale mod Løfte om eventuelt at maatte gaa tilbage til sin tidligere Stilling.

Saa begyndte Krigen med, at Hedemann sprængte Oprørshæren ved Bov og besatte Egnen om Slesvig. Saavel Kongens Udtalelser som Krigsministerens Breve viser idel Ros, og denne Indstilling ændres ikke efter, at Hedemann maatte gaa tilbage efter Slaget ved Slesvig den 23. April.

Efter Hærens Ankomst til Flensborgegnen opstod der Panik mellem de Tropper, der laa i Byen. Den blev hurtigt dæmpet; men Rygtet herom naaede snart baade Efterretningskontoret i Kolding, der straks lod det gaa videre til København, og Kommandanten paa Als, Overkrigskommissær Riegels.

Da der var bragt Ro og Orden i Afdelingerne, rykkede Hedemann med Hovedstyrken til Als; men ved Ankomsten hertil præsenterede Riegels ham sin Bestalling, hvorefter han havde Kommandoen over alle Tropper paa Als — altsaa ogsaa over Hedemanns! Saa snart Kongen fik det at vide, ændrede han Bestal-

lingen, saa Riegels kun havde Kommandoen over 6. Bataillon og Landstormen.

Da Rygtet om Panikken naaede København, tabte Tscherning Hovedet og sendte Chefen for Intendanturen, Oberst C. F. Hansen, til Als med en meget vidtrækkende Fuldmagt til at træffe alle fornødne Foranstaltninger. Dagen efter fik han Hedemanns Rapport og skrev straks et meget rosende Brev, hvori han ikke nævner Hansens Sendelse med eet Ord; men samtidigt lod han sin Adjutant skrive til Læssøe, som han skulde opfordre til at udtale sig direkte til Tscherning.

Imidlertid kom Hansen til Sønderborg, og derfra skrev han til Ministeren, at alt var i Orden, og saa burde han selvfølgelig være vendt hjem. Men i Stedet fik han Lyst til at overtage Kommandoen selv, og Tscherning gik straks ind herpaa og svarede, at Hansen snarest skulde lade Hedemann afgaa til Fyn for at organisere Tropperne der. Da Hedemann protesterede, halede Hansen Fuldmagten frem, og den bøjede Hedemann sig for.

Fra Fyn beklagede Hedemann sig over den Behandling, han havde været udsat for, og foreslog, at Kommandoen paa Als blev givet til en, han kunde arbejde sammen med, eller at han fratraadte sin Stilling og igen fik Kommandoen over 1. Jægerkorps. Inden der kom Svar paa denne Skrivelse, havde Tscherning sendt Hedemann et anonymt Brev, hvori han stempledes som Landsferræder, og Ministeren tilføjede, at to hæderlige Mænd vilde bevidne Rigtigheden af det fremførte!

Saa kom Svaret paa Hedemanns Brev, hvori Ministeren erklærede, at Hansens Kommando paa Als kun skulde opfattes som en Division under Armeekorpsen. Men derefter sluttede Brevet med en lang Tirade, hvori han meget stærkt bebrejdede Hedemann, at han havde blandet Kongen ind i Sagen om Riegels.

Læssøe var imidlertid begyndt at korrespondere direkte med Tscherning, og han foreslog, at Hedemann blev erstattet med en anden, f. Eks. Bülow. Der var paa den Tid begyndt Forhandlinger med Sverrig-Norge om et Hjelpekorps. Læssøe kunde godt tænke sig, at den svenske General fik Overkommandoen med 3 svensk-norske og 2 danske Divisioner direkte under sig. Men han var bitter og irritabel, og har vel været en Del overanstrengt, og saa gik det naturligvis ud over Hedemann, som han karakteriserede som en Skygge.

Medens dette gik for sig, udarbejdedes Planerne for et Angreb fra Als mod Sundeved. De godkendtes af Ministeren, der udtrykkelig betegnede Hedemann som Højestbefalende. Efter de sejrriege Kampe i Sundeved og paa Dybbøl førtes en stor Del af Hæren til Nordslesvig, hvortil Hedemann ogsaa forlagde sin Kommandostation. Det kom dog ikke til nye Kampe, idet der

indledtes Forhandlinger med Preussen. Dette benyttede Tscherning sig af til at faa Kongen til at approbere en Indstilling om, at Hedemann skulde være Præsident for en raadgivende Komité vedrørende Forfremmelser; men det fremgaar klart af Indstillingen, at Forudsætningen var, at Vaabenstilstanden traadte i Kraft først.

Forhandlingerne trak imidlertid ud, og den midlertidige Vaabenstilstand truede med at udløbe, saaledes at Krigen skulde begynde igen. Den Dag Vaabenstilstanden udløb, sad Hedemann og skrev et glad Brev hjem til sin Hustru, da der kom Besked om, at Ministeren var kommet og vilde tale med ham. Da Hedemann havde meldt sig til ham, satte de sig i en Sofa og talte sammen om Forhandlingerne og den videre Krigsførelse. Ministeren sagde endog: »Ja, der bliver ingen Stilstand, og fra i Morgen har De frie Hænder til at gøre, hvad De vil.« Men pludselig trak Tscherning den kongelige Resolution frem og rakte Hedemann den. Han gjorde straks opmærksom paa, at den ikke gjalt, naar Krigen fortsattes, men dertil svarede Ministeren: »Ja, da gør jeg den gældende, da jeg maa have nye Kræfter i Gang«. Senere bad Hedemann Tscherning om en Forklaring paa hans Fjernelse og fik til Svar, at det var noget, som var almindeligt i konstitutionelle Stater, at forskellige Kræfter fik Lejlighed til at udfolde sig. Ja, saadanne vare Ordene! Da Ministeren var gaaet, sluttede Hedemann Brevet med at fortælle, at han kom hjem, og at de skulde lave hans Værelse i Stand; men han tilføjede dog, at han var smertelig berørt ved Udnævnelsen.

Fra høj og lav fik Hedemann Hilsner ved sin Afgang, og en af de smukkeste formede blev sendt af Krogh, Bülow, Schleppegrell, Rye, de Meza og Lunding i Forening, vel den skønneste Buket, der kunde samles, og Kongen viste ham hele Tiden sin Bevaagenhed.

Tscherning blev om Efteraaret erstattet med General C. F. Hansen, der var en fremragende Administrator. Det maa siges, at det var en Lykke for vort Land, at Preussen i 1848 ikke førte Krigen med mere Energi.

Gordon Norrie.

A. Lorenz Büchert:

En Sydslesvigere Genforening med det danske Folk i Løbet af et halvt Hundrede Aar.

(Hagerup 1945).

Ved valget til den tyske rigsdag den 12. Januar 1912 viste det sig ganske overraskende, at der var en paafaldende frem-

gang af danske stemmer i Oversø sogn syd for Flensborg. En af dem, der var med den dag, A. Lorenz Büchert, har i en lille bog fortalt, hvordan det gik til, at han blev dansk. Det er et meget interessant dokument til belysning af danskhedens udvikling i Sydslesvig. Büchert har kun sat sig den opgave at skildre, hvordan hans egen danskhed er vokset frem, men alligevel kaster bogen en hel del lys over forholdene i egnen syd for Flensborg i aarene op mod 1914. Vi kender meget lidt til Sydslesvig i denne tid, og derfor er hvert bidrag velkomment. Endnu værdifuldere var det, om vi havde faaet en lidt bredere skildring af egnens forhold, men det kan maaske blive det næste skridt paa Bücherts forfatterbane.

Büchert har bygget sin bog op over 4 beslutninger. Han begynder i forordet med den sidste, der blev taget i 1936; det var beslutningen om at skrive den foreliggende bog. De andre beslutninger bliver man præsenteret for efterhaanden som læsningen skrider frem. Den første var, at han vilde lære at læse dansk; den blev taget, mens han i 1904 var soldat, og den blev sat i værk umiddelbart efter, at han var færdig med militærtjenesten. Det var dog ikke hans første forbindelse med det danske. Hans far og mor havde kunnet tale dansk, men de gjorde det aldrig med børnene. Dog lærte han af sin mor en del danske rim og remser. Mere afgørende var det dog, at en ældre ven af huset, en mand der hed Nicolaj Lorenzen, lærte Büchert dansk i barneaarene efter Jessens stavebog. Lorenzen var optant og dansksindet; og han har saaledes i al stilfærdighed været med til at bevare den danske bevidsthed i et omraade, hvor det ved det gamle danske folkesprogs uddøen var gjort umaadelig vanskeligt. Dette lykkedes det ikke at redde, selvom han siden prøvede paa at faa Büchert til at tale det. Muligvis bliver det Bücherts femte beslutning ogsaa at lære sønderjysk.

Den første beslutning lykkedes det Büchert ved nogle aars ihærdig vinteraftenlæsning at virkeliggøre. Den næste beslutning, at lære at tale dansk, traf han den 17. 11. 1918, da han var med til det store møde paa Folkehjem, men ikke turde tage ordet paa tysk. Efter nogle aars arbejde, nu støttet af den aftenundervisning, der kom i gang efter 1920, kunde Büchert ogsaa tale dansk; og han har i aarenes løb holdt mange foredrag ud over hele Danmark. Den tredje beslutning var at lære at skrive dansk. Det lykkedes ogsaa for ham, derom bærer ikke mindst hans bog vidne. Det er kun faa steder, man møder germanismer, og man er imponeret over hans fortrolighed med danske ord-sprog og vendinger.

En ejendommelighed ved Bücherts udvikling er det, at han, trods sin danske stemmegivning og sit arbejde for danskheden,

ikke følte sig rigtig dansk før efter mange aars forløb. Hans fuldstændige genforening med danske fuldbyrdes først i 1936, da han var med ved Grænseforeningens sendemandsmøde i Aabenraa. Her fik han ved bordet lejlighed til at tolke, hvorledes han i 1918, da han hørte H. P. Hanssen tale, havde følt sig uværdig til at dele Nordslesvigernes glæde, og hvorledes Sydslesvigerne siden havde bestræbt sig for at naa værdigheden i fremtiden. H. P. Hanssen, der var tilstede, hilste paa ham og takkede ham for hans ord. For Büchert blev det symbolsk, at han dog een gang, uden nogensinde at have trængt sig frem, fik talt med H. P. Hanssen, inden han døde. I den sommer følte han, at han nu var blevet dansk; og vi er ham taknemmelige for, at han har skildret, hvordan det er gaaet til.

I en Tid, hvor meget er i støbeskeen, og hvor det er vanskeligt at klargøre sig rækkevidden af og dybden i de tilkendegivelser, der møder os fra Sydslesvig, er Bücherts bog et kærkomment bidrag til belysning af, hvorledes en nærmest tysk bevidsthed kan afløses af en dansk, men den viser tillige, at den nationale bevidsthed ikke ændres i løbet af kort tid; den kræver en vækst igennem mange aar.

Vi kan kun glæde os over, at Büchert har sluttet sig til vort landsmandsskab, og det vil kun vække glæde, naar andre gør det, lige saa jævnt, lige saa ærligt og lige saa ægte.

Troels Fink.

Anders Bjerrum:

Fjoldemålets Lydsystem.

(Munksgaard 1944).

Fjolge Sogn er klassisk Grund for dansk Dialektforskning. I Aarene 1858 og 1859 optegnede det moderne Folkemaalsstudiums Grundlægger her i Landet, K. J. Lyngby, et ret betydeligt Ordstof fra Sognet, og senere fremkaldte P. K. Thorsen en Optegnelse ved en indfødt Fjolgebo, Skoleinspektør Lorenz Petersen. I 1913 og 1929 blev der optegnet af Marius Kristensen, i 1928 og 1929 af Poul Andersen, og i 1931—32 foretog Anders Bjerrum de meget omfattende Optegnelser, der er udskrevet paa ikke mindre end 16500 Ordsedler og udgør Hovedgrundlaget for Disputatsen om Fjoldemålets Lydsystem. Selve Optegnelsen er noget af en Bedrift, foretaget som den er under vanskelige Forhold og med faa Meddelere, der beherskede Dialekten med nogenlunde Sikkerhed. Hovedmeddeleren var den 90-aarige Ca-

tharina Carstensen (»Tinne«), f. 1841, som Bjerrum har givet en smuk Skildring af i Danske Folkemaal 1938; hun var den eneste af Meddelejerne, der talte Dansk med lige saa stor Lethed som Plattysk. Med hendes Død i 1937 maa den danske Dialekt i Fjorde betegnes som praktisk talt forsvunden.

Naar Fjoldemaalet i saa høj Grad har kunnet glæde sig ved Dialektforskernes Bevaagenhed, hænger det sammen med den ejendommelige isolerede Stilling, det indtager blandt de sønderjyske Dialekter. Fjorde med de to sydlige Nabsogne, Svesing og Olderup, har udgjort et særlig sydslesvigsk Dialektomraade, forskelligt fra saavel Angel og Sognene Vest herfor som navnlig fra det mellemslesvigske Dialektomraade mod Nord. Karakteristisk for Sydslesvigsk i Modsætning til Mellemslesvigsk er f. Eks. den omfattende Diftongering af de lange Vokaler og Overgangen af kj til tj i Forlyd. I Ordforraadet er flere nordiske Arveord bevaret, der mangler i andre Dialekter, og Bøjningssystemet er paa visse Punkter konservativt; saaledes er den gamle Forskel paa Ental og Flertal i Udsagnsordene delvis bevaret.

Formaalet med Bjerrums Bog er dog ikke først og fremmest at give en Skildring af den af mange Grunde interessante Dialekt; den skal fremfor alt levere et Bidrag til Dialektforskningens Metodik. De fleste nordiske Dialektbeskrivelser gaar ud fra den stiltiende Forudsætning, at det er muligt for den trænede Optegner ved Hjælp af Lydskriften at give et objektivt Billede af Materialet, saaledes at alle relevante Forskelle indenfor Dialekten er betegnet. Hovedopgaven for Fremstillingen er at ordne Stoffet paa en saadan Maade, at det lader sig bruge af Dialektgeografer og Sproghistorikere, og som Regel vælger man at lægge Oldsproget til Grund for Ordningen og opstille Materialet saaledes, at man let kan se, hvorledes de enkelte af Oldsprogets Lyd i forskellige Kombinationer har udviklet sig i vedkommende Dialekt. Metoden lader sig forsvare, hvor det drejer sig om en indfødt Optegner. Under Forudsætning af, at Lydskriften er tilstrækkelig fintmærkende og anvendt med tilstrækkelig Omhu vil den indfødte være i Stand til at give et paalideligt Billede af Dialekten, hvorimod dette ikke er Tilfældet med den fremmede Optegner, selv om han i nogen Tid har forsøgt at leve sig ind i Dialektens Lydsystem. Forskellige sproglige Størrelser kan da være betegnet ens, og samme Størrelse kan i samme Kombination være betegnet forskelligt.

Anders Bjerrum har i sin Bog givet en original og dybtgaaende Undersøgelse af, hvorledes Dialektforskeren udfra et saadant Stof kan naa frem til det nødvendige Grundlag for videre sprogvidenskabelige Undersøgelser: de sprogligt relevante For-

skelle indenfor Dialekten. Fjoldemaalet frembyder et fortrinligt Grundlag for en saadan Undersøgelse gennem de mange Optegnelser foretaget til forskellige Tidspunkter (og med forskellige Lydskriftsystemer) af forskellige Optegnere, der (med en enkelt Undtagelse) alle var fremmede for Dialekten. Undersøgelsen viser paa aldeles overbevisende Maade, at Optegnerens eget sproglige Grundlag (Dialekt), selv hvor det drejer sig om en trænet Dialektoptegner, er af den største Vigtighed for Lydopfattelsen, og at man hele Tiden maa tage Hensyn til dette Forhold, naar man vil søge bag om Optegnelserne for at komme til Klarhed over Dialektens Lydsystem. Gennem minutiose Enkeltundersøgelser, som der ikke kan gøres nærmere Rede for i nærværende Anmeldelse, er det lykkedes Bjerrum ved Anvendelsen af dette Princip at fastslaa Fjoldemaalets for Optegnerne saa fremmedartede System med næsten fuldstændig Sikkerhed paa alle Punkter. Blandt andet er han naaet til det vigtige Resultat, at Maalet overhovedet ikke kender den Forskel mellem en Akcent 1 og en Akcent 2, der ellers spiller en saa væsentlig Rolle i alle kendte, jyske Dialekter, og dette Resultat er naaet ad rent teoretisk Vej; direkte fremgaar det ikke af nogen af de foreliggende Optegnelser.

I Bogen om Fjoldemaalets Lydsystem har Anders Bjerrum skabt det sikre Fundament for alle fremtidige Undersøgelser af denne Dialekt samtidig med, at han har anlagt nye og frugtbare teoretiske Synspunkter paa Dialektstudiets Materiale som Helhed, Synspunkter, som alle Dialektforskere antagelig vil komme til at tage Stilling til, selv om hvert Arbejde ogsaa i Fremtiden vil frembyde sine særlige Problemer. Hans Arbejde er derigennem blevet et Hovedværk indenfor den danske Dialektforskning. — For den ikke-sprogligt uddannede Læser er Bogen naturligvis vanskeligt tilgængelig. Man maa haabe, at Forfatteren engang vil forelægge sine store Optegnelser fra vort Sprogs gamle Grænseomraade ogsaa paa anden Vis, saaledes at f. Eks. det store kulturhistorisk værdifulde Stof, de rummer, bliver tilgængeligt for videre Kredse.

Kristian Hald.

Hanne Jensen og Margrethe Løbner Jørgensen:

Sønderjyske Kvinder under Fremmedherredømmet III.

(Sønderjydsk Bogforlag 1944).

I 1930-31 udkom der to bind biografier af betydelige sønderjyske Kvinder, som havde levet og virket under fremmedherre-

dømmet. Nu 14 aar senere udgives en ny samling, der sikkert ligesom sine forgængere vil faa mange læsere. De fleste af de biograferede kvinder er næppe kendt udenfor en ret snæver kreds, og kun faa af dem har paa fremtrædende maade taget del i det offentlige liv. Deres indsats er gjort i det stille, først og fremmest i hjemmene, men den bliver ikke mindre derfor. Det var ikke deres lod at øve den store skelsættende daad, men disse kvinders aldrig svigtende trofasthed mod deres fædreland fik alligevel afgørende betydning i den politiske og kulturelle kamp mod fortyskningen.

I en del tilfælde er der tale om selvbiografier. Det ligger i sagens natur, at disse maa være af meget forskellig historisk og litterær værdi. Det samme gælder ogsaa om de andre biografier, i almindelighed maa man sige, at dybtgaaende psykologiske analyser eller indgaaende historiske udredninger er der ikke tale om, ligesom den sproglige udformning ofte kunde være mere omhyggelig. Men alligevel er bogen af betydelig værdi, baade som personalhistorisk værk og som et nyt vidsnedbyrd om Sønderjydernes sejge udholdenhed i kampen mod den stortyske udvidelsestrang.

Illustrationsmaterialet er i et personalhistorisk værk af meget stor betydning, og det maa beklages, at man ikke har sørget for at faa et billedstof, der kunde tilfredsstille alle rimelige krav. Man burde overalt have søgt at faa helt nye og helt gode billeder af de endnu levende kvinder, og der burde have været ofret mere omhu paa den rent tekniske side af gengivelsen. Selve opsætningen er haabløs forældet og ubehjælpelig. Hvis en ny samling skulde komme, vil dette forhold forhaabentlig blive rettet.

J o h a n H v i d t f e l d t.

Morten Kamphøener:

Møllens Røst.

(Bogforlaget Guldhorn, 1944).

Den af Redaktør Kamphøener udgivne bog om Hellevad vandmølle er et let læst bidrag til sønderjysk lokalhistorie. Der fortælles indgaaende om møllens historie, om dens bygninger og inventar. Med særlig interesse læser man om den ejendommelige indretning, der hed mølletvangen, et af de mange udslag af den herskende merkantilisme, der lagde det økonomiske liv i baand og lænker, eller rettere prøvede paa det; thi her som overalt viste det sig, at lovene ikke blev holddt, bønderne søgte

ogsaa andre møller end den, hvortil de var tvungne møllegæster.

Selvom forfatteren giver en udførlig redegørelse for de økonomiske forhold, mærker man dog, at det først og fremmest er de mennesker, som har levet paa møllen, der interesserer ham. Vi faar udførlig besked om de forskellige møllere, deriblandt repræsentanter for saa kendte sønderjyske embedsslægter som Callesen, Saldern og Kamphøvenner. Bogen giver saaledes et interessant bidrag til det 17. og 18. aarhundredes personalhistorie og dermed ogsaa til almindelig sønderjysk historie. Forfatteren har nemlig utvivlsomt ret i, at de gamle gottorpske embedsmandsslægter ikke har været uden betydning for hjemmetyskhedens opstaaen, selvom det samtidig maa pointeres, at den gottorpske tradition næppe har været særlig stærk i det 19. aarhundrede.

J o h a n H v i d t f e l d t.

Niels Madsen Carlsen:

Et vestslesvigsk Smaakaarshjem.

Hjemstavnskildringer fra Skærbæk Sogn i Firserne.

(Bogforlaget Guldhorn 1944).

Viceskoleinspektør N. M. Carlsen i Nordby på Fanø er født i Hjemsted i Skærbæk sogn. Hans hjem var småt, hans far og mor hørte til de fattige i sognet; men hjemmet var på sin vis alligevel rigt. Faderen var avlskarl på en gård i sognet. »En eller to Gange om Ugen samt hver anden Søndag fra Middag af kom Fader hjem, og det var Fæstafteuer«.

Moderen passede hjemmet og børnene, og der var nok at gøre for hende. Hun måtte bage hver 14. dag, hun spandt og kniplede, hun lavede falske fletninger, og blev der en pige syg på en af gårdene, overtog hun malkningen, »hvilket Arbejde i Reglen lønnedes med en Kande sød Mælk«. Der var fattigt i det lille hjem, men det var et godt hjem. »Aldrig har jeg hørt Far og Mor skifte Ord, saa man fik Indtryk af, at der laa Vrede eller Utilfredshed bagved«.

N. M. Carlsen er født 1872, hans minder når langt tilbage, men de er pålidelige og sikre. Han fik sin gerning som lærer nord for Kongeåen; men hans barndomstid står klar og tydelig for ham, og han fortæller jævnt og uden overdrivelser, altid troværdigt og redeligt om, hvad han har set og oplevet i sin barndom.

Tiderne skifter, mange af de forhold, han tegner, og af de skikke, han genkalder i mindet, findes ikke mere. Derfor er den lille bog blevet en særdeles værdifuld kulturskildring, et folkelivsbillede, der kan nævnes blandt de bedste, Carlsen fortæller om årets og arbejdets fester, fra barnets synspunkt bliver det skiftende arbejde tit til fest, og han husker alle arbejdets enkeltheder. Der er samlet meget folkloristisk stof i den lille bog; men det hele er så personligt, at fremstillingen tit bliver både fængslende og gribende. Der er afsnit i bogen, der kan tælles imellem det bedste, vi har af sådanne skildringer. Højbjergnignens travle glæde bliver mærkeligt nærværende, og uden al kunst, naturligt og yndefuldt føjer små naturbilleder sig ind i fortællingen. »Et saadant Syn, som det at Stak ved Stak rejste sig var uforglemmeligt. Især var der en egen Ynde over Landskabet, naar Duggen fra Grøfterne væltede sig langs Jorden og skjulte baade Hest og Kvæg for Menneskers Blikke. Kun Halvdelen af Høstakkene var skjult, og det saa ud, som svævede Toppene i Luften og syntes at hæve sig af Taagehavet.; det var blot Vingerne, der manglede, syntes man«.

Lige så dygtigt er der fortalt om kornhøst og akssankning, om egens mærkelige fiskeri i å og vadehav, om sociale kår og om flodtid, når »der var kommet Flod«.

Alt er første hånds, det er drengeminder, gemt i en sjælden hukommelse og fortalt i et oprindeligt og ægte sprog, på selv-sagt måde rummende særprægede mundheld og egens ord. Alt i alt en lille, stedlig kulturskildring af værd og interesse langt ud over de egne, der her tegnes af en god dansk mand, der på hver side viser sin kærlighed til sin fødeegn.

H. L a u s t e n - T h o m s e n.

P. A. Callø.

Sønderjyllands Kreditforening gennem 25 Aar.

1920—1945.

(1945).

Direktør Callø udtaler i Forordet til Sønderjyllands Kreditforenings Jubilæumsskrift, at det kunde være tvivlsomt, om det ikke egentlig var for tidligt at udgive et saadant Skrift allerede efter Kreditforeningens 25-aarige Bestaaen; men, naar det alligevel er sket, saa motiveres det med, at disse 25 Aar har været saa rige paa Begivenheder, at det kan være rigtigt, at de bliver skrevet ned nu, hvor de, der har levet med i dem, endnu er i deres Kraft og kan huske Begivenhederne.

Naar man har læst Skriftet, vil man ikke være i Tvivl om,

at det var rigtigt, at det blev skrevet. Disse Beretninger vil senere kunne danne et vigtigt Bidrag til den sønderjydske økonomiske Historie i den første Tid efter Genforeningen. Selv for dem, som har gjort alle disse Ting med, er det interessant Læsning. Man faar genopfrisket Begivenheder, som var gaaet halvt eller helt i Glemme. Vanskelighederne for Kreditforeningen begyndte allerede i Starten. Grænsestriden var endnu frisk, og Oprettelsen af Kreditforeningen mødte stærk Modstand i visse Flensborgkredse. Men ogsaa indenfor Kredsen af bestaaende Kreditforeninger var der en ikke ringe Modstand, fordi en Del af disse Kreditforeninger gerne selv vilde herved, for at tage Del i Genforeningsarbejdet. Men denne Modstand blev overvundet, ganske vist kun efter ret skarpe Kampe. Callø siger derom: Denne Strid blev ført paa ægte sønderjydske Maade med megen Nidkærhed og alle Chikaner, og det maa man give ham Ret i. Men var der Blæst under Starten, saa kan man godt sige, at det undertiden i de følgende Aar blev til Storm. De økonomiske Kriser meldte sig ret hurtigt, og særlig galt blev det, da den stærke Kronestigning i 25 var ved fuldstændig at slaa Grunden bort under Fødderne af store Del af det sønderjydske Landbrug. Callø har i Skriftet skildret den Række af Bevægelser, som Krisen fremkaldte. Først kom Kravet om højere Laan med stærk Kritik af Kreditforeningen, fordi den med stor Fasthed fastholdt det engang lagde Laaneniveau, og senere, da Vanskelighederne yderligere voksede, opstod bl. a. Parilaanebevægelsen, som vilde have hele Landbrugets Prioritetsgæld ombyttet med højere forrentede Parilaan i udenlandsk Valuta. Det er meget interessant i Festskriftet at se skildret, hvordan saadanne umodne og ugennemtænkte Stemninger kan opstaa og rive mange med sig; men hvordan de lige saa hurtigt forsvinder, naar Tiden har vist, at de ikke vilde have forbedret, men tværtimod forværret Stillingen for de kriseramte.

Et Kapitel for sig drejer sig om en særlig Krise, som man kan kalde en Mistillidskrise. Den opstod ikke paa Grund af de økonomiske Forhold; men fordi der i visse Finans kredse var opstaaet nogen Ængstelse med Hensyn til Holdbarheden af den ny Grænse. Af den Grund faldt Kurserne paa Sønderjyllands Kreditforenings Obligationer saa stærkt, at Laantagerne ikke kunde være tjent med det. Det er beskæmmende, at saadanne Hensyn kunde gøre sig gældende, saa meget mere som det ellers fra alle Sider blev anerkendt, at Kreditforeningen var overordentlig godt og forsigtigt ledet. Men Ulemperne, som disse Stemninger bragte, var meget ubehagelige, og der maatte gøres noget ekstraordinært for at faa dem afhjulpede. Dette skete gennem

Opnaaelsen af Statsgaranti for en ny Serie; men i de Kampe, som førtes for at opnaa dette, blev der igen fra den Side, som hele Tiden havde stillet sig fjendtligt over for Kreditforeningen, gjort et sidste Forsøg paa at slaa den ud. Til Trods herfor blev Garantien med stort Flertal vedtaget i den danske Rigsdag, og det viste sig i Løbet af kort Tid, at det var den rigtige Foranstaltning, der var blevet truffet. Kurserne blev igen tilfredsstillende, og Kreditforeningen fik Lejlighed til at vise ikke alene sin Eksistensberettigelse, men ogsaa sin gavnlige Indflydelse paa vore økonomiske Forhold.

Lederne af Kreditforeningen har, som man ser, haft Opgaver og Vanskeligheder nok at tumle med indenfor deres eget Omraade. Men det har dog ikke afholdt dem fra at tage Opgaver op, som egentlig laa udenfor deres Forpligtelser. De viste, som man vil se af Skriftet, meget Initiativ og stor Iderigdom, naar det gjaldt at fremskaffe øget Hjælp til det nødstedte Landbrug. Det er ikke det mindst interessante ved Bogen, at den giver en Lejlighed til at følge med i, hvad der her er gjort og at faa et samlet Overblik over næsten alle de Foranstaltninger, der blev gennemført til Støtte for os hernede.

Fornøjeligt at læse er ogsaa det næstsidste Afsnit, som Callø har kaldt: Indenfor Murene, der faar man et Indtryk ogsaa af den hyggelige Side ved de mange Møder og Sammenkomster, der i Aarenes Løb er blevet afholdt, og man bliver præsenteret for de Personer, som i den forløbne Tid har spillet en Rolle indenfor Kreditforeningens Ledelse eller i Kontorerne. I dette Afsnit er ogsaa omtalt et, ganske vist kun i beskedent Omfang, udført Arbejde gennem Kreditforeningens Hjælpefond. Man erfarer gennem Læsningen heraf, hvor lidt der i Virkeligheden ofte behøves for at hjælpe en Familie, der er slaaet ud, i Gang igen.

Henimod Slutningen af Bogen udtaler Callø: »Det har været helt ejendommeligt at genopleve de 25 Aar i Erindringen, og det glæder os at kunne sige, at vi i Dag kan kendes ved den Stilling, vi under de skiftende Situationer har taget til Problemerne«. Naar vi andre har læst Bogen, vil vi forstaa Berettigelsen af denne Indstilling, og vi kan fristes til at sige det samme som en ledende Mand indenfor Realkreditten udtalte ved et Møde i den sønderjydske Realkreditkommission: Financieringen af de sønderjyske Landsdele efter Genforeningen er gaaet mirakuløst godt.

Alt i alt kan det anbefales enhver interesseret Sønderjyde at læse denne ret omfangsrige Beretning. Man henter derigennem ikke alene Belæring om, hvad der er sket i Fortiden, men man kan ogsaa deri finde nogen Vejledning om, hvordan man even-

tuelt i den kommende Tid skal søge at imødegaa de Vanskeligheder, som sikkert vil melde sig. Dertil kommer, at Bogen, ikke alene paa Grund af sit interessante Indhold, men ogsaa paa Grund af Calløs livlige Maade at skildre Begivenhederne paa, kan læses som en Roman. Bogen findes i alle vore Biblioteker.

Nis Chr. Nissen.

Beretning og Regnskab.

Beretning.

Historisk Samfunds aarsmøde afholdtes paa »Folkehjem« i Aabenraa den 27. maj 1945. I betragtning af de vanskelige rejseforhold var mødet godt besøgt. Det indledtes med, at formanden, **A m t s l æ g e**, Dr. med. **H. L a u s t e n - T h o m s e n**, aflagde følgende beretning:

Ved dette aarsmøde i den maaned, da Danmark efter over 5 aars ufrihed atter har mødt friheden sammen med sommerens komme, maa vi naturligvis først med tak mindes dem, der ved deres daad har bragt os disse dages lykke. Vi tænker baade paa de allierede magter og paa dem af vore egne, der enten ved mod eller taalmod har hjulpet til, at vi naaede frem til frihedens dag.

En særlig tanke sender vi dem, der døde for Danmark, der utvungent og selvfølgelig gav deres liv for vor skyld. Vi mindes dem sammen med dem af Historisk Samfunds medlemmer, der i aarets løb er revet bort fra vore rækker. Som vi plejer ved aarsmødet nævner vi ogsaa i dag deres navne: Dommerfuldmægtig **Svane**, Aabenraa, Gods-ejer **B. A. Høyer**, Juhlsminde, Lærerinde **Frk. Ehrenreich**, Starup, Bogholder **Wilken Jacobsen**, Haderslev, Stiftsprovst **Hjordkær**, Haderslev, Gaardejer **Jørgen From**, Fjelstrup, Pastor **R. Nielsen**, tidl. Tandslet, Amtslandinspektør **Leide**, Toftlund, Rektor **West**, Sorø, cand. polyt. **Søren Sørensen**, Gadstrup, Gaardejer **Hans Wehl**, Tandsry, Valgmenighedspræst **A. Nørgaard**, Vejstrup, Provisor **Prien**, Aabenraa og Apoteker **Toft**, Tønder.

Vi kan ikke nævne navnene paa dem, der faldt for Danmark eller døde under fremmed tvang og pinsel; men af deres liv og død gror Danmarks historie, vi haaber en lysere, fredeligere og bedre historie end de sidste onde og tunge aars. Om dem alle siger vi, Maa de hvile i fred, deres minde skal æres, og deres daad skal leve og lyse i kommende dage.

Jeg kunde i min sidste aarsberetning fortælle om den betydelige række af værker, som vi havde udgivet i det foregaaende aar. Jeg haaber, at medlemmerne med glad undren har set, at det ogsaa i det forløbne aar har været muligt at udsende en række selvstændige værker. I sommer kom Lektor Finks og Arkivar Hvidtfeldts »Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie«, som vi dog ikke kunde give medlemmerne gratis, men kunde stille til deres raadighed for halv pris. Det store tal bestillinger, der er kommet paa bogen, viser, at der har været en betydelig interesse for denne vejledning, som uden tvivl afhjælper et savn og forhaabentlig vil kunne være med til at fremme studiet af Sønderjyllands historie igennem tiderne. Til jul fik medlemmerne gratis tilsendt andet bind af Tønder bys historie, skrevet af en række betydelige danske historikere. Der er hermed skabt et værk, som fuldt ud kan staa maal med de bedste købstadmonografier i vort land. Endelig har Hist. Samfund ogsaa kunnet udsende et navneregister til H. P. Hanssens værker, udgivet af Arkivar Hvidtfeldt. Registret, hvis udarbejdelse og trykning er bekostet af H. P. Hanssens mindefond, er uundværligt for enhver, som vil udnytte det uhyre og værdifulde historiske kildemateriale, som er gemt i H. P. Hanssens store litterære produktion.

Udsendelsen af de mange særlige værker har selvfølgelig kun været mulig ved omfattende tilskud fra forskellig side. Foruden de fonds og private institutioner, som har givet bidrag, og som jeg tidligere har nævnt i min aarsberetning, vil jeg gerne fremhæve, at Tønder by har sat sit bidrag til »Tønder gennem Tiderne« betydeligt op, ligesom vi ogsaa har modtaget en værdifuld understøttelse fra staten til udgivelsen af »Vejledningen«. Iøvrigt har vi i aar ligesom tidligere faaet hjælp til vor almindelige virksomhed fra staten, de fire sønderjyske amter samt Haderslev, Aabenraa og Sønderborg byer samt Løgumkloster, Skærbæk og Skodborg kommuner. Desuden har sparekassen for Haderslev bys omegn ydet et tilskud. Med særlig glæde har vi ogsaa i aar modtaget gaver fra privat side, nemlig Konsul Jørgen M. Hansen, Aabenraa og Sønderjysk Tæppefabrik, Højer. Af betydelig økonomisk værdi har det været, at vort medlemstal er i stigen, idet vi har fortsat fremgangen fra de foregaaende aar. Vi er nu oppe paa et medlemstal af 1090.

Uden denne værdifulde støtte fra saa mange sider, vilde det ikke have været muligt for os at løse de store opgaver, som vi har paataget os. Men alligevel har vi maattet kæmpe med adskillige økonomiske sorger, som nu i det væsentlige er overvundet. For at undgaa en forringelse af vor status har vi dog set os nødsaget til at nedskære omfanget af Sønderj. Aarbøger med godt tre ark, men jeg tror, at medlemmerne gerne tilgiver os denne nedskæring i betragtning af det, vi har kunnet yde til gengæld. Hvis papirforholdene ellers tillaa-

der det, haaber vi i aar at kunne udsende Sdj. Aarbøger i det sædvanlige omfang. Aarbøgerne er vort hjertebarn, og jeg tror, at jeg tør sige, at vi indenfor redaktionen bestræber os for at kunne give det bedste. Det maa dog siges, at opgaven ikke er helt let at løse, idet der er mange forskellige forhold, som maa tages i betragtning, først og fremmest maa vi søge at bringe artikler, som baade er af værdi for den videnskabelige udforskning af Sønderjyllands historie, og som samtidig kan læses med udbytte af den historisk interesserede lægmand. Erfaringen har vist, at det er meget faa, der baade kan skrive videnskabeligt og populært. Vi har derfor bestræbt os paa at bringe saavel redegørelser af videnskabeligt trænede fagmænd som mere populære og umiddelbart fængslende artikler, der kan læses af folk uden større historiske forudsætninger. Det er aldrig blevet bebrejdet os, at vor videnskabelige standard ikke er tilfredsstillende. Derimod er der en enkelt gang blevet klaget over, at vi bragte for faa populære artikler. Men som De vil forstaa, er redaktionen fuldt ud klar over dette problem og dets betydning, og vi vil søge at holde en linie, der kan tilfredsstille alle krav.

Af de artikler, som er fremkommet i de sidste to hefter, vil jeg gerne have lov til at fremhæve P. Lautrups morsomme erindringer, der giver et interessant billede af livet i Agerskov sogn i sidste aarhundrede, og Dr. Mackeprangs store redegørelse for Løgumklosters godshistorie. Jeg behøver ikke at sige, at det er med glæde, at vi atter ser Dr. Mackeprang som medarbejder. Han er en af dem, der har betydet mest for aarbøgerne, ikke mindst i de svære aar under preusservældet.

Hist. Samfund har af den Hjelmstjerne-Rosencroneske stiftelse faaet bevilget et beløb til indsamling af arkivalier. Arkivar Iversen, Aabenraa, og Lærer Werner Christiansen, Jejsing, har paataget sig at arbejde med indsamlingen i Aabenraa og Tønder amter. Senere vil vi saa ogsaa foretage en systematisk indsamling i Haderslev Østeramt og Sønderborg amt. I sidstnævnte amt er der dog allerede gjort et stort arbejde, først og fremmest af Museumsdirektør Raben. Iøvrigt kan jeg oplyse, at Landsarkivet i Aabenraa, efter hvad Landsarkivar Gribsvad meddeler, i det forløbne aar har modtaget en del private arkivalier, gennem Hist. Samfund saaledes en optegnelsesbog, ført af Søren Knudsen Midtgaard i Spandet, samt Jep Riis: Løjt sogns beskrivelse, Pastor Kiers Østerløgum sogns beskrivelse og originalmanuskripterne til P. Lautrups erindringer. Endvidere har Lærer Korse, Broager, Lærer Thomsen, Korup, Ingeniør Jacobsen, Tønder, Chr. Jacobsen, Runde Mølle, og Enkefru Jepsen, Hoptrup m. fl. afleveret en del arkivalier til arkivet, ligesom Redaktør Kamphøven, Aabenraa, Lærer Maibøll, Jejsing, og fhv. Amtsassessor Jonathan Smith, København, har skænket arkivet fotografier og afskrifter af arkiva-

lier og optegnelser. Vi haaber, at flere og flere maa faa forstaaelse af, hvor vigtigt det er, at fortidens skriftlige efterladenskaber bliver sikret for fremtidens forskning. Det er lige saa betydningsfuld en opgave som at faa oldtidens stenøkser og bronzesværd reddet. I denne forbindelse vil jeg gerne gøre opmærksom paa, at de mange optegnelser og papirer, som vedrører Sønderjyllands forhold under besættelsen, bl. a. modstandsbevægelsens indsats, bør sikres, og at dette bedst sker ved at anbringe dem i Landsarkivet.

Men de skrevne kilder til vort lands historie kan jo ikke give os hele sandheden om folkets kaar. Det gælder ikke mindst de svære tider under fremmedherredømmet, og Hist. Samfund har derfor henvendt sig til en række af de kvinder og mænd, som stod i forreste række i kampen mod fortyskningen, og bedt dem nedskrive deres erindringer, som skal deponeres i Landsarkivet. Vi har faaet løfter fra de fleste af dem, vi har henvendt os til, og vi haaber, at vi ogsaa paa denne maade kan virke til gavn for sønderjydsk historie.

Nævnes bør det ogsaa, at vi har givet bidrag til mindesmærket for Nis Lorenzen.

I de foregaaende aar har Hist. Samfund drevet en betydelig foredragsvirksomhed ude omkring i de enkelte sogne. De vanskelige trafikforhold og den store usikkerhed har gjort, at vi iaar har maattet lade denne side af vor virksomhed ligge, men vi haaber, at vi kan genoptage foredragene i den tid, som kommer.

Denne korte meddelelse til medlemmerne af Hist. Samf. for Sønderjylland vil jeg gerne slutte med ønsket om, at det maa blive det givet ogsaa herefter at gøre et arbejde til gavn for granskning af landsdelens historie og udbredelse af kundskab om den. Vi har i disse aar set den store værdi af, at vort samfund, at Danmarks rige organisk og uden store omvæltninger i folkets liv er blevet til, hvad det er idag; vi har tydeligere end før set vor sammenhæng med fortiden, set os selv som det enkelte slægtled, hvis sind og skæbne kun kan forstås ud fra vor historie. Vi har søgt at gøre vort lille arbejde i Danmark og i det danske folk. Vi ønsker intet mere for fremtiden, end at da maa ogsaa vi, maa Hist. Samfund for Sønderjylland faa lov til at tjene danskhed og Danmark.

Efter formandens beretning aflagde kassereren, M u s e u m s i n s p e k t ø r N e u m a n n, regnskabet (se side 290), og S e m i n a r i e l æ r e r C l a u s E s k i l d s e n gav en redegørelse for Sønderjydsk Maanedsskrift, der nu havde 617 abonnenter, en fremgang i det forløbne aar paa 82. Regnskabet, der viste et overskud paa 263,38 Kr., balancerede med 6308,90 kr. Aktiverne beløb sig til 2147,03 kr. Det oplystes, at registret til Maanedss-

skriftet nu var udarbejdet og snart kunde udsendes til abonnenterne.

Bibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa, takkede bestyrelsen for det store arbejde, der var udrettet i det foreløbne aar. Han glædede sig over, at Sdj. Aarbøger var ved at faa et mere populært tilsnit, idet han samtidig udtalte ønsket om en udvidelse af det historisk-topografiske stof. Kontorassistent Olav Christensen, Haderslev, takkede kassereren for hans udmærkede arbejde, idet han samtidig udtalte ønsket om en klarere redegørelse for de særlige tilskud. Kassereren oplyste, at der næste aar vilde blive aflagt et særligt regnskab for »Tønder gennem Tiderne«. Formanden opfordrede til at nedskrive beretninger om voldsheredømmets fem aar og udtalte, at bestyrelsen vilde være taknemmelig for at faa tilskyndelser og forslag udefra. Lektor Holbech, Aabenraa, foreslog, at Hist. Samfund arrangerede udflugter og foredrag, ligesom han fremhævede, at mange vilde være interesseret i byvandring. Formanden udtalte hertil, at man, naar forholdene atter tillod det, vilde arrangere udflugter i forbindelse med aarsmøderne. Gaardejer H. P. Jørgensen, Olmersvold udtalte ønsket om, at Hist. Samfund støttede arbejdet med udarbejdelse af sognehistorier, især ved at give vejledning m. h. t. redaktionelle problemer. Kontrolassistent Laurson, Bovrup fremhævede i denne forbindelse den hjælp, man i Varnæs havde faaet af Arkivar Hvidtfeldt og Lektor Fink, mens Redaktør Kämpføvener, Aabenraa, foreslog, at man skulde lade historiske sogneudvalg tage sig af denne opgave; de kunde saa samtidig støtte Hist. Samfund ved at arbejde for tilgang af medlemmer. Sekretæren gav sin tilslutning hertil, idet han samtidig fremhævede Hist. Samfunds hidtidige indsats paa dette omraade. Han omtalte, at hele dette spørgsmaal var blevet drøftet paa et bestyrelsesmøde, hvor man bl. a. havde vedtaget at lade udarbejde en lille vejledning i studiet af sønderjysk lokalhistorie. Fhv. Amtslæge, Dr. med. Mads Michelsen, Aabenraa gjorde opmærksom paa det store billedstof, som fandtes i museerne, og den betydning, det havde som illustrationsmateriale. For-

manden ønskede, at Hist. Samfund vilde sørge for, at der blev udgivet vejledninger vedr. de sønderjyske museer.

Det vedtoges, at næste aarsmøde skulde afholdes i Sønderborg.

Til bestyrelsen genvalgtes Museumsinspektør Neumann, Højskoleforstander Hans Lund og Pastor H. F. Petersen, samt nyvalgtes Gaardejer Hans Alexandersen, Ø. Sottrup. Mødet afsluttedes med et interessant foredrag af Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, om Sigrid Ley.

Johan Hvidtfeldt.

Historisk Samfund for Sønderjylland. — Aarsregnskab 1944.

INDTÆGTER:	Kr.	Øre	UDGIFTER:	Kr.	Øre
Medlemsbidrag	5.012	20	Trykning	14.715	85
Salg af Skrifter	3.577	40	Honorarer	2.824	—
Annoncer	150	—	Ekspedition, Kasserer, Sekretær ..	650	—
Tilskud	13.903	55	Omdeling, Fragt	1.128	55
Renter	29	62	Repræsentation	88	25
Forskelligt	944	04	Forskelligt	904	90
			Balance	3.305	26
	23.616	81		23.616	81

Status pr. 31. December 1944

AKTIVER:	Kr.	Øre	PASSIVER:	Kr.	Øre
Post- og Bankkonti	4.780	30	Regning til „Hejmdal“	2.470	50
Kontant	733	04	Regning til Centraltrykkeriet	1.293	50
Udestaaende Fordringer:			Formue	3.764	—
Kontingent	280	—		2.666	94
Annoncer	300	—			
Salg af Skrifter	337	60			
	6.430	94		6.430	94

Regnskabet revideret, fundet rigtigt og stemmende med Bilagene. Beholdningen var til Stede.

Haderslev, den 16. Februar 1945.

Vald. Lauritzen.

Olav Christensen.

Medlemsfortegnelse.

Efterfølgende medlemsliste for Historisk Samfund for Sønderjylland er ordnet topografisk. Inden for hvert amt er medlemmerne i købstæderne anbragt først, derefter følger amtets sogne i alfabetisk rækkefølge. Efter Sønderjylland kommer medlemmerne i Storkøbenhavn, i det øvrige land og i udlandet. I København anføres den nøjagtige adresse, udenfor København kun byens navn.

Man har fra bestyrelsens side bestræbt sig for at faa fortegnelsen saa fuldstændig og rigtig som muligt, og den er derfor i korrektur gennemgaaet af alle bestyrelsens medlemmer. Ofte er det saaledes, at hvis et medlem afgaar ved døden, bliver hans enke eller børn ved med at være medlem. I saadanne tilfælde faar ekspeditionen sjældent meddelelse om dødsfaldet, hvorfor det trods den største paapasselighed næppe helt har kunnet undgaaes, at der paa fortegnelsen opføres enkelte afdøde medlemmer. Paa den anden side har dette forhold medført, at medlemslisten ikke er fuldstændig, da vi har udeladt navnene paa de medlemmer, som vi vidste var døde, selv om de efterladte har fortsat medlemsskabet. Naar der ses bort fra disse tilfælde, har Historisk Samfund i øjeblikket 1066 medlemmer, der fordeler sig saaledes paa landets enkelte dele:

Aabenraa by	80	Tønder by	72
Aabenraa amt	115	Tønder amt	129
Haderslev by	83	Storkøbenhavn	127
Haderslev amt	158	Det øvrige Danmark ..	165
Sønderborg by	35	Udlandet	19
Sønderborg amt	83		

A a b e n r a a A m t:

Aabenraa By:

Bech, C. J., Journalist
Beyer, A., Dr. med., Øjenlæge
Black Hansen, N., Dr. phil.
Boeck, Holger Overretssagfører
Rojesen, Harald Bo, Boghandler
Bonde, Aage, Bibliotekar
Erammer, Tage, Amtsforvalter,
 can. jur.
Børresen, Trafikassistent
Caspersen, Jes, Amtsfuldmægtig

Christensen, J., Byraadssekretær
Christiani, Torben, Sagfører-
 fuldmægtig
Christiansen, Jes, Direktør
Cleemann, P. F., Skibsreder
Fallesen, Aksel V., Tandlæge
Fallesen, P. V., Kæmner
Fink, Holger, Borgmester
Fink, Jep, Arkitekt
Frost, Jens, Museumsleder
Gabe, Ernst, Læge
Gribsvad, Frode, Landsarkivar
Hammer, Kaj, Overlæge

- Hammerich, Landsretssagfører
 Handelsbanken
 Hansen, Astrid, Fru
 Hansen, Hans, Kreditforenings-
 direktør
 Hansen, J., Tandlæge
 Hansen, Jørgen M., Konsul
 Hansen, Niels, Redaktør
 Hanssen, Bjørn, Redaktør
 Holbech, E., Lektor
 Hunger, Hermann, junr.,
 Journalist
 Høj, Knud, Bogholder
 Iversen, Peter Kr., Arkivar
 Jacobsen, Chr., sen., Gartner
 Jacobsen, Holger, Kontorass.
 Jacobsen, Th., Farver
 Japsen, Gottlieb, Fabrikant
 Jensen, Johs., Statskonsulent
 Jepsen, Lindrum, Prokurist
 Jessen, P., Købmand
 Juhl, Jeppe, Arkivbetjent
 Kallmoes, Bibliotekar
 Kamphøener, M., Redaktør
 Kjeldsen, Lektor
 Kjøgø, Kai, Politifuldmægtig
 Klinkby, Jens V., Lektor
 Landsarkivet f. de sdj. Landsdele
 Landsbiblioteket
 Lausten-Thomsen, H.
 Amtslæge, Dr. med.
 Levinsen, Dommer
 Lorentzen, Landsretssagfører
 Ludvigsen, Carl Johannes, Præst
 Madsen, Niels, Apoteker
 Mathiesen, Bogbindermester
 Michelsen, Jac., Gaardejer
 Michelsen, Mads, Dr. med.,
 fhv. Amtslæge
 Mogensen, Aage, Redaktionssekr.
 Moos, P. H., Pastor emer.
 Mortensen, M., Direktør
 Møller, Erland, Bogholder
 Møller, Iver, Politifuldmægtig
 Møller, Mimi, Fru
 Møller, Nis Hansen, Dr.
 Nielsen, M. H., Pastor. emer.
 Pedersen, Ingeman, Adjunkt,
 cand. mag.
 Petersen, Jakob, Bibliotekar
 Ramhøj, Jørgen, Stadsingeniør
 Rasmussen, Henrik, Lærer
 Rosenstand, Gregers, Lands-
 retssagfører
 Schrøder, Ernst, Redaktør
 Simonsen, H. Holdt, cand. pharm.
 Stave, Jørgen, Lærer
 Statsskolen
 Statsskolens Bibliotek
 Sørensen, Osvald, Prokurist
 Sørensen, S. M., Arkitekt
 Thomsen, Kr. Refslund,
 Amtmand
 Thomsen, Marie, Enkefru
 Tofft, Helga, Fru
 Ølgaard, Sparekassedirektør

Bedsted Sogn:
 Biblioteket
Bjolderup Sogn:
 Bertelsen, Hans, Lærer, Rebbøl
 Hanssen, P. Chr., Gdr., Nygaard
 Holdt, Jacob, Lærer, Bjolderup
 Jørgensen, Andr., Sognefoged,
 Raved
 Lorentzen, Hans, Gdr.,
 Bolderslev
 Madsen, Hans, Sognepræst,
 Bjolderup

Bov Sogn:
 Biblioteket
 Carøe, Joh., Sognepræst, Bov
 Hou, Arne, Lærer, Padborg
 Jørgensen, Hans Ronald, Krusaa
 Knudsen, Ebbe, Lærer, Vejbæk
 Lauritzen, M., Sognepræst, Bov
 Lorenzen, H., Læge, Bov

- Madsen, Th., Lærer, cand. mag.,
Kollund
- Meyer, Joh., Sognefgd., Frøslev
- Schmidt, Hans, Gdr., Kollund
- Sørensen, R. P., Kommuelærer,
Buskhøj
- Tegevald, Lærer, Bov
- Egvad Sogn:*
- Eriksen, Chr., Lærerinde, Hønkys
- Jessen, Hans, Købmand,
Nr. Hostrup
- Nissen, Frue, Tingbjerggaard
Nr. Hostrup Skoles Bibliotek
- Ensted Sogn:*
- Bach, Fr., Gdr., Sdr. Hostrup
- Budsted, Elmer, Uddeler,
Stubbæk
- Gadeberg, P., Præst, Stubbæk
- Meyer, Jørgen, Gdr., Hostrupskov
Røllum Skoles Bibliotek
- Staugaard, Fester, Gdr., Torp
- Felsted Sogn:*
- Biblioteket, Felstedskov
- Boysen, Rasmus, Gdr., Traasbøl
- Hansen, Hans P., Gdr., Svejrups
Jensen, Lærer, Traasbøl
- Jepsen, Annette, Lærerinde,
Traasbøl Skole
- Petersen, H., Lærer, Felstedskov
- Staugaard, Jørgen, Gdr., Felsted
- Winther, Aage, Dyrslæge, Felsted
- Graasten Sogn:*
- Biblioteket, Graasten
- Andersen, Apoteker, Graasten
- Biehl, C. C., Købmand, Graasten
- Bjerre, Politimester, Graasten
- Emborg, Læge, Graasten
- Eriksen, fhv. Stationsforst.,
Graasten
- Glendal, Læge, Graasten
- Graasten Bank A/S, Graasten
- Graasten kommunale Skole,
Graasten
- Gredsted, Dommer, Graasten
- Hansen, H. C., Overlærer,
Graasten
- Hvidt, C. V., Sognepræst,
Graasten
- Kræmer, Jens, Bankkasserer,
Graasten
- Lauridsen, L., Forstander,
Graasten Landbrugsskole
- Marcussen, P., Formand for
D. N. U., Graasten
- Nordisk Institut, Graasten
- Petersen, Marie, Fru,
Gaardejerske, Graasten
- Warncke, Anna, Lærerinde,
Graasten
- Hellevad Sogn:*
- Biblioteket, Hellevad
- Grau, P. O., Lærer, Hellevad
- Hansen, Peter, Lærer, Hellevad
- Petersen, E. O. J., Lærer,
Klovtoft
- Hjordkær Sogn:*
- Bøgh, Chr., Gdr., Alslev
- Clausen, Knud, Møller, Aarslev
- Jessen, Heinr., Gdr., Nybøl
- Nederby, Holger, Lærer,
Hjordkær
- Holbøl Sogn:*
- Biblioteket, Hokkerup
- Christensen, Anders.
fhv. Gdr., Lundsgaard
- Frederiksen, Magda, Lærerinde,
Holbøl
- Jepsen, Christian, Lærer, Holbøl
- Olesen, R., Bakkegaard, Sogne-
præst, Holbøl

Vollsen, Henning, Gdr.,
Øster Gejl

Kliplev Sogn:

Biblioteket, Søgaard Skole
Brock, A., Stationsmester,
Kliplev
Hansen, Chr., Lærer, Kliplev
Philipsen, Kr., Gdr., Lundtoft
Zachariassen, Sognepræst,
Kliplev

Løjt Sogn:

Andersen, A, J., Lærer, Bodum
Frank, Peter, Gdr., Stollig
Gammelgaard, A., Førstelærer,
Barsmark
Hansen, Oluf, Overlærer,
Løjt Kirkeby
Hjortlund, Alfr., Gdr.,
Høgebjerg
Jensen, J. A., Førstelærer,
Skovby
Jepsen, Jens, Forpagter,
Straagaard
Laursen, Erling Buhl, Skovby
Lildholdt, Mads, Gdr., Fasbro
Petersen, P. A., Lærer,
Løjt Kirkeby
Toftkær, Arild, Gdr., Stolliggaard
Warming, Jørgen, Gdr., Stollig

Rinkenæs Sogn:

Beyer, Fr., Provst, Rinkenæs
Nørgaard, Kr., Forstander,
Aarsbjerg

Rise Sogn:

Beeck, C. J., Overportør, Rødekro
Ipland, Ernst, Gdr., Søst
Ipland, Maren, Fru, Lærerinde,
Rise
Hybschmann, Mads, Gaardejer,
Rise

Jensen, Ernst, Stationsforstander,
Rødekro

Jepsen, Christine, Lærerinde,
Rødekro

Keller, A. B., Overportør,
Rødekro

Kristiansen, L., Lærer, Rødekro
Matthiesen, Carl, Skoleleder,
Rødekro

Ratzer, A., Lærer, Rise-Hjarup
Riishøjgaard, Sigfred,
Sognepræst, Rise

Uge Sogn:

Jørgensen, H. P., Gdr.,
Olmersvold
Hansen, Hans Jacob, Kasvraa
Petersen, Anton, Gdr., Voldager

Varnæs Sogn:

Biblioteket, Varnæs
Bladt, Jørgen, Gdr., Varnæsgrav
Lauersen, Jens, Chr.,
Kontrolassistent, Bovrup
Præstiin, H., Lærer, Bovrup
Rosquist, C., Varnæs
Schmidt, Hans J., Gdr., Vrangkær

Øster-Løgum Sogn:

Callesen, R., Gdr., Lerskov
Callø, Mads, Gdr., Genner
Jørgensen, Lærer, Genner
Kristensen, Jens, Lærer,
Ø. Løgum
Pedersen, Peter, Sognepræst,
Ø. Løgum
Randløv-Jensen, P., Lærer
Rugbjerg Skole
Rasmussen, Frk., Bestyrerinde,
Genner

H a d e r s l e v A m t:

Haderslev By:

Agerschou, E. Kruse, Afdelings-
leder

- Algreen-Petersen, Boghandler
 Andersen, Erik, Grosserer
 Andersen, Schack, Bankdirektør
 Andersen, Tove Lasson, Lektor
 Biblioteket
 Bløcher, Paul, Arkitekt
 Bonde, Bankdirektør
 Braae-Hansen, Seminarielærer
 Brodersen, Fru
 Bruhn, Daniel, Købmand
 Callø, P. A., Kreditforeningsdir.
 Christensen, J. S., Direktør
 Christensen, Olav, Kommuneass.
 Dahl, Th., Sekretær
 Dirks, J. C., Lærer
 Dueholm, P., Seminarielærer
 Fahrenndorf, Valdemar, Urmager
 Favrholdt, M., Dr., Adjunkt
 Flensmark, Provst
 Haderslev Amtsmuseum
 Hansen, Grosserer
 Hansen, A., Overlærer
 Hansen, Frederik, Bogholder
 Hansen, Harry, Overlæge
 Hansen, M., Tandlæge
 Hansen, Michael, Grosserer
 Hansen, Niels, Tandlæge, Dr.
 Hartmann, Frantz, Politimester
 Henningsen, P., Urmager
 Hjorteapoteket
 Højberg, Joh. L., Fuldmægtig
 Hørlück, Marie, Tandlæge
 Jacobsen, Andreas, Museumsbetj.
 Jacobsen, N. H., Rektor, Dr. phil.
 Jensen, Th., Driftsbestyrer
 Jensen, Th., Komm. Undersøger
 Karlsson, Henry, Adjunkt
 Katedralskolens Bibliotek
 Kjær, Juliane, Frk.
 Lauritzen, Valdemar, Lærer
 Lauritzen, L. B., Amtslæge
 Lindhardt, Th., Landinspektør
 Lunn, Knud, Overlæge
 Michael, Marie, Frk.
 Møller, Arne, Dr. phil.,
 Seminarieforsnder
 Møller, H. C., Boghandler
 Møller, Mads, pens. Overlærer
 Neumann, Hans, Museumsinsp.
 Nielsen, Carl, Boghandler
 Nielsen, Gunhard, Civildommer
 Nielsen, Johs., Boghandler
 Nielsen, N. J., Redaktør
 Nielsen, Palle, Seminarielærer
 Niemann, Aage, Kontorassistent
 Nissen, H. C., Lærer emer.
 Noack, C., Biskop
 Norn, M., Overlæge
 Olrik, Knud, Lektor
 Petersen, Johs., Købmand
 Petersen, Thade, Frimenigheds-
 præst
 Pontoppidan Thyssen,
 Stiftsprovst
 Rattenborg, Niels, Snedkermester
 Refslund, H., Læge, Dr. med.
 Reincke, H., Lektor
 Reumert, Eigil, Lærer
 Roust, Th., Amtsskolekonsulent
 Ruhwald, Erik, Læge
 Schmidt, P., Pedel
 Schrøder, Postkontrollør
 Schultz, Jes, Læge, Dr. med.
 Sorgenfri, Jørgen, Snedkermester
 Søchting, Redaktør
 Sønderbæk, Postassistent
 Sørensen, Alma, Jordemoder
 Thomsen, Andr., Lærer
 Thomsen, N. Th., Redaktør
 Thomsen, Sophus, Direktør
 Thulstrup, Andreas, Borgmester
 Thyssen, Inga, Fru
 Vig, Chr., Lærer
 Wind, J., Bogtrykker
Aastrup Sogn:
 Boesen, Gdr., Stendetgaard
 Ravn, P., Gdr., Nederbygaard

Agerskov Sogn:

Lautrup, Jens., Grd., Gestrup
 Lautrup, L. H., Gdr., Vellerup
 Lund, Johs., Gdr. Gestrup
 Poulsen, Refslund M., Gdr.,
 Bovlund
 Rolskov, E., Lærer, Gestrup
 Refslund, N. H., Gdr., Bovlund

Aller Sogn:

Boesen, Gdr., Stubbum
 Fink, Hans, Gdr., Stubbum
 Schultz, P., Gdr., Kobbersted

Bevtoft Sogn:

Dinesen, H. M., Gdr., Hjartbro
 Gubi, Malermester, Bevtoft
 Nissen, Peter Jessen, Gdr.,
 Strandelhjørn
 Nissen, Anker, Sognepræst,
 Bevtoft
 Sandholdt, M., Bygmester,
 Bevtoft
 Schmidt, Niels, Gdr., Glasergaard
 Skov, A. L., Gdr., Bevtoft

Branderup Sogn:

Biblioteket, Branderup
 Bojsen, Thomas, Købmand,
 Branderup
 Fredslund, Ingemann,
 Mejeribestyrer, Branderup
 Nielsen, L. J., Lærer, Rurup

Fjelstrup Sogn:

Friis, Fedder, Gdr., Anslet
 Friis, Jørgen, Gdr., Fjelstrup
 Hansen, H., Lærer, Knud
 Møller, Rasmus, Propr.,
 Toftegaard
 Paulsen, Hejselbjerg H., Sogne-
 præst, Fjelstrup
 Thomsen, Jørgen, Gdr., Knud

Fole Sogn:

Ehrenreich, Aage, Førstelærer,
 Fole
 Filtenborg, P., Sognepræst, Fole

Gl. Haderslev Sogn:

Duus, Handelsmd., Stokkerhoved
 Have, Proprietær, Hørregaard

Gram Sogn:

Andersen, A., Bankbogholder,
 Gram
 Bernsen, P., Mejeribest., Gram
 Biblioteket, Gram
 Brockenhuus Schack, Grevinde,
 Gram
 Frisk, Anders, Sparekassebest.,
 Gram
 Hagen, Søren, Førstelærer, Tiset
 Lindorff, Karl, Gdr., Gram
 Lund, L., Gdr., Skjoldager
 Nielsen, Kr. Østergaard, Lærer,
 Endrupskov
 Petersen, Hans, Gdr., Gram
 Raben, J. N., Forpagter, Gram
 Thykjær, Apoteker, Gram
 Thomsen, Th., Skatteraadsfor-
 mand, Gram
 Timmermann, Købmand, Gram
 Weber, Peter, Vognmand, Gram
 Zerlang, Helge, Læge, Gram

Grarup Sogn:
 Fromm, J. R., Gaardejer, Grarup
 Petersen, J., Lærer, Grarup

Halk Sogn:
 Eriksen, Erik, Gdr., Halk
 Hansen, Hans L., Gdr., Langmose
 Jensen, Jens, Gdr., Sode
 Petersen, Jacob, Gdr., Sodegaard

Hammelev Sogn:
 Lauritzen, Hans P., Gdr.,
 Søndergaard

Hjerndrup Sogn:

Hansen, Peter, Gdr., Hjerndrup

Hjerting Sogn:

Hansen, Ejnar, Gdr., Bjørnekær

Hoptrup Sogn:

Augustinus, P., Sognepræst,

Hoptrup

Biblioteket, Hoptrup

Christensen, C. M., Lærer,

Djærnæs

Høj, Jep, Gdr., Elisabetsminde

Iversen, Chr., Gdr., Sønderballe

Lauritzen, P. H., Forstander,

Hoptrup Højskole

Hygum Sogn:

Fokdal, Hans N., Lærer,

Kamstrup

Fredslund, Peter, Gdr.,

Sdr. Hygum

Hjuler, P. A., Gdr., Sdr. Hygum

Popp, A., Pastor emer., Sdr. Hygum

Jels Sogn:

Kragh-Petersen, O., Apoteker,

Jels

Ravn, H., Læge, Jels

Jægerup Sogn:

Biblioteket, Jægerup

Eriksen, M., Lærer, Jægerup

Lintrup Sogn:

Jensen, H. S., Gdr., Tornumgaard

Magstrup Sogn:

Dalberg, Ernst, Sognepræst,

Magstrup

Nustrup Sogn:

Billund, K. P. P., Lærer, Nustrup

Friis, Peter, Gdr., Brøndlund
Gram, J., Gdr., Folketingsmand,
Ankergaard

Iversen, Marius, Gdr., Nustrup

Nielsen, Fr., Lærer, Kolsnap

Sørensen, H. M., Lærer, Bæk

Østergaard, J. H., senr., Gdr.

Gabøl

Rødding Sogn:

Biblioteket, Rødding

Fink, Olav, Gdr., Brændstrup

Haugaard, Lærer, Brændstrup

Høyer, Jens, fhv. Landstingsmd.,

Rødding

Jacobsen, Westergaard.

Provst, Rødding

Larsen, Axel, Læge, Rødding

Lund, Hans, Forstander, Rødding

Lyck, P., Direktør, Rødding

Marcussen, A. J., Urmager,

Rødding

Pedersen, Arne Fog, Højskolelæ-

rer, cand. theol., Rødding

Petersen, K., Lærerinde, Rødding

Rasmussen, Asger, Dommer,

Rødding

Rübner-Petersen, Direktør,

Rødding

Staurup, P. P., Lærer, Rødding

Svendsen, Kr., Frimenigheds-

præst, Rødding

Østergaard, Jacob, Rødding

*Skodborg Sogn:*Aalling, J. Jensen, Regnskabs-
fører, Skodborg

Biblioteket, Skodborg

Hansen, Kresten, Gdr., Højvang

Hollensen, Andr., Købmand,

Skodborg

Hørlück, Jens, Gdr., Skodborg

Jørgensen, Jørgen, Skatteraads-

medlem, Skodborgskov

Larsen, Viggo, Gdr., Skodborg
Nielsen, Sigfred, Bogholder,
Skodborg
Schmidt, Aage, Gdr., Faarkrog

Skrave Sogn:

Biblioteksforeningen, Langetved
Boesen, P., Lærer, Københoved
Dall, Christen H., Københoved
Gram, M. K., Gdr., Københoved
Kloppenborg Skrumsager, Gdr.,
Københoved
Roostgaard-Andersen, P., Gdr.,
Københoved

Skrydstrup Sogn:

Ludvigsen, P., Gdr., Hørløk
Sognebiblioteket, Skrydstrup

Sommersted Sogn:

Michelsen, R., Dyrslæge,
Sommersted
Møller-Nielsen, P., Førstelærer,
Sommersted
Nissen, Viktor, Lærer,
Over Lerte
Petersen, Jørgen, Gdr.,
Sommersted
Rasmussen, H. K., Læge,
Sommersted
Schmidt, Johan, Gdr., Kastvraa

Stepping Sogn:

Beck, J., Proprietær,
Anderupgaard
Nissen, Martin, Sognepræst,
Stepping

Toftlund Sogn:

Bogens Højskole, Toftlund
Coln, H., Overlærer, Toftlund
Lambertsen, Børge, Redaktør,
Toftlund
Mosbech, J. L., Landinspektør

Petersen, P. A. J., Lærer,
Stenderup
Thyssen, Peter, Gdr., Gravlund

Tyrstrup Sogn:

Bancke, Lærer, Tyrstrup
Biblioteket, Christiansfeld
Bramsen, Anna, Frk., Læge,
Christiansfeld
Hansen, Jac. H., Dyrslæge,
Christiansfeld
Krog, Hans, Rentier,
Christiansfeld
Lind, Hans, Apoteker,
Christiansfeld
Nicolajsen, J., Præst,
Christiansfeld
Petersen, Schultz, Proprietær,
Tyrstrupgaard

Vedsted Sogn:

Aalling, Kr., J., Lærer, Vedsted
Poulsen, Karl, Gdr., Christiansdal
Quistgaard, Sognepræst, Vedsted
Rasmussen, H. Chr., Lærer,
Vedsted

Vilstrup Sogn:

Biblioteket, Sdr. Vilstrup
Gade, Paul Ø., Sognepræst,
Sdr. Vilstrup
Kloppenborg Skrumsager, Gdr.,
Kanevær
Neumann, Markus, Gdr.,
Sdr. Vilstrup
Scherrebeck, Iver, Sognefoged,
Sdr. Vilstrup

Vojens Sogn:

Aaholm, Sognepræst, Vojens
Biblioteket, Vojens
Hagelsø, Forstander, Vojens
Jensen, Overlærer, Vojens
Nybroe, Læge, Vojens

Schmidt, J. H., fhv. Gdr., Vojensgaard

Øsby Sogn:

Biblioteket, Flovt

Dahl, P., Sogneraadformand, Aarø Sund

Hansen, Heinrich, Førstelærer, Øsby

Hylsebæk, Paul, Toldassistent, Aarø Sund

Jensen, Niels Antoni, Stenderupgaard

Sørensen, Simeon, Gdr., Hajstrup

Øster-Lindet Sogn:

Biblioteket, Øster-Lindet.

Skau, J., Forpagter, Nygaard

S ø n d e r b o r g A m t:

Sønderborg By:

Andreasen, Sophie, Lærerinde

Beck, Hans, Turistchef

Biblioteket

Biering, fhv. Provst

Borgaa, Børge, Lærer

Christensen, J. P., Viceskoleinsp.

Dircks, Civilingeniør

Evald, Dr., Tandlæge

Granum-Jensen, A. R., res. Kapellan

Gregersen, Gudrun, Adjunkt

Hansen, J., Pastor emer.

Hollensen, Holger, Købmand

Hundtofte, C., Lærer

Jacobsen, Otto B., cand. mag.

Jensen, Egeberg, Rektor

Jørgensen, Marie, Adjunkt

Koblen, Postmester

Kock, I. H., Købmand

Krogh, Hans, Lærer

Larsen, Kai Edvard, Redaktør

Lausten-Thomsen, Gert, Læge

Lodberg, Postkontrollør

Miang, H., Dr. jur., Landsretssagfører

Mortensen, Martin, Lærer

Novrup, Hans, Amtsskolekonsulent

Nørhald, M., Landsretssagfører

Petersen, Viggo, Adjunkt, cand. mag.

Raben, J., Museumsdirektør

Rasmussen, J. M., Overlærer

Rasmussen, Lilly M., Lærerinde

Ræder, Postmester

Ræthinge, Ellen, Overtoldassistent

Skjoldborg, Pastor emer.

Statsskolens Bibliotek

Wisse, Svend E., Kontorchef

Asserballe Sogn:

Clausen, Chr., Gaardejer, Kettingsskov

Simonsen, Christine, Lærerinde, Asserballeskov

Augustenborg Sogn:

Biblioteket, Augustenborg

Schmidt, Anders, Læge, Augustenborg

Vinten, A., Overlærer, Augustenborg

Broager Sogn:

Bredtoft, Cilius, Lærer, Dynt

Damm, Chr., Journalist, Egernsund

Dirksen, H., Dr. med., Broager

Hansen, Reinhold, Lærer, Brunsnæs

Højlund-Carlsen, D., Dyrlæge, Broager

Korse, Aug., Broager

Kyster, Johs., Præst, Broager

Schmidt, Lærer, Iller

Dybbøl Sogn:

Bang, H. O. C., Sognepræst,
Dybbøl
Biblioteket, Dybbøl
Christensen, Nicolai, Gdr.,
Dybbøl
Ruge, Keramiker, Dybbøl Mølle

Egen Sogn:

Biblioteket, Egen
Holm, Lærer, Guderup
Jacobsen, Joh., Gdr., Dyndved
Jensen, H. C., Læge, Guderup
Nielsen, Jørgen, Guderup

Hagenbjærg Sogn:

Christensen, Claus, Gdr.,
Lavensby
Clausen, Hans, Gdr., Hagenbjærg
Schmidt, P. P., Gdr., Lauensby

Hørup Sogn:

Biblioteket, Hørup
Jessen, H. H., Peberbjerg
Nielsen, N. Chr., Sognefoged,
Miang

Kegnæs Sogn:

Andreasen, Georg, Lærer,
Sønderby
Biblioteket, Kegnæs
Jepsen, Riis, Lærer, Østerby

Ketting Sogn:

Biblioteket, Ketting
Nissen, Herluf, Lærer, Sebbelev

Lysabild Sogn:

Jensen, Christian, Gdr., Skovby
Madsen, H. C., Sognepræst, Lys-
abild

Nordborg Sogn:

Biblioteket, Nordborg
Blichfeld, Sognepræst, Nordborg

Blomgren, P., Bankbestyrer,
Nordborg
Demuth, Chr., Forstander,
Nordborg
Hansen, Jes, Lærer, Holm
Jensen, Hans, Barber, Nordborg
Jensen, R. M., Førstelærer, Holm
Kaae, Ejner, Lærer, Nordborg
Meincke, D., Læge, Nordborg
Nissen, Nis, Sparekassedirektør,
Nordborg
Warncke, Chr., Overlærer,
Nordborg
Wolff, Lærer, Nordborg

Notmark Sogn:

Andresen, Andreas, Lærer,
Fynshav
Biblioteket, Fynshav
Terkelsen, Frede, Højskoleforst.,
Danebod

Nybøl Sogn:

Madsen, J. P., Lærer, Stenderup

Oksbøl Sogn:

Grüne, Lærer, Mjels
Jørgensen, Hans, Mjelsmark

Sottrup Sogn:

Alexandersen, Hans, Gdr.,
Ø. Sottrup
Alexandersen, P., Gdr.,
V. Sottrup
Andersen, C. J., Førstelærer,
V. Sottrup
Andersen, Hans P., Gdr.
Oldstof
Biblioteket, Snogbæk
Bonefeld, Olav J., Gdr.,
Snogbæk
Hansen, Peter, Læge, Sottrup
Hanssen, Sv. A., Gdr.,
Nørremølle

- Knutsen, H. C., Lærer,
V. Sottrup
- Møller, Jens, Rentier, V. Sottrup
- Nielsen, Chr., Konsulent,
V. Sottrup
- Nielsen, Kirsten, Lærerinde,
Ø. Sottrup
- Schmidt, Christian, Gdr.,
Snogbæk
- Thordsen, Hans Th., Frisør,
V. Sottrup
- Svenstrup Sogn:*
Biblioteket, Svenstrup
Horne, E., Lærerinde, Stevning
- Tandslet Sogn:*
Bonfeldt, Jac., Bogholder,
Tandslet
- Fink, Johs., Lærer, Tandslet
- Roesdahl, H., Læge, Tandslet
- Ulkebøl Sogn:*
Aarø-Hansen, Kristian, Sogne-
foged, Hestehave
Biblioteket, Ulkebøl
Hansen, Martin, Sognepræst,
Ulkebøl
Jensen, Harald, Førstelærer,
Kær
Lorentzen, J., Forpagter,
Rønhave
Thomsen, Anne, Lærerinde,
Ulkebøl
- Ullerup Sogn:*
Holdt, Jes M., Lærer, Ullerup
Iversen, Kr., Gdr., Langager
Lyck, Hans, Købmand, Avnbøl
Petersen, Hans, Lærer, Blans
Warncke, Sognepræst, Ullerup
- T ø n d e r A m t:
- Tønder By:*
Andersen, Jørgen, Adjunkt
- Andersen, Knud, Kordegn
- Andersen, S. Rahbek, Bestyrer,
Mejerholm
- Andresen, A., Amtslandmaaler
- Bernsen, Redaktør
- Biblioteket
- Bohn, Else, cand. mag.
- Boisen, Boe, Lærer
- Brahm, Overlærer
- Bredsdorff, Morten,
Seminarieførstander
- Brejll, S. C., Viceinspektør
- Brenner, Dr. med.
- Bruhn, P., cand. pharm.
- Brøndum, Karen, cand. pharm.
- Busch, Otto, Amtslandmaaler
- Christensen, Erik, Provst
- Christensen, Ehm, Købmand
- Christensen, Hans, Amtsrevisor
- Christiansen, V., Bogholder
- Clausen, Hans Chr., Redaktør
- Dyrehøj, M. C., Redaktør
- Eskildsen, Claus, Seminarielærer
- Florander, V., Kontorchef
- Frank, Jørgen, Konsulent
- Gaarde, P. Kontorassistent
- Gotthardsen, A. J., Assurandør
- Hansen, Frede, Seminarielærer
- Hansen, Gerda Tarp, Bibliotekar
- Hansen, Hans J., Landsrets-
sagfører
- Hansen, Hans N., Bankbogholder
- Hartmann, P. H. Boye, Lands-
retssagfører
- Helkiaer, Otto, Lærer
- Hinrichsen, P., Direktør
- Ingwersen, W., Malermester
- Jacobsen, Ingeborg, Broderi-
handler
- Jacobsen, T. Q., cand. polyt.,
Ingeniør
- Jefsen, J. N., Boghandler
- Jensen, Henry, Adjunkt
- Jensen, M., Amtsfuldmægtig

- Jensen, Niels, Sekretær
 Jepsen, Peter, Læge, Dr. med.
 Knudsen, Munch, Bankbogholder
 Kondrup, Lektor
 Kristensen, K. P., Konsulent
 Kusk Nielsen, Jørgen, Bibliotekar
 Laursen, Th., Bogtrykker
 Magle, Hans, Sognepræst
 Moltke, Helene, Lærerinde
 Mosbech, Aage, Fuldmægtig
 Møller, Niels, Dr. phil., Seminar-
 riellærer
 Nielsen, A. Bai, Købmand
 Nielsen, P., Direktør
 Paulsen, J., Borgm., Bankdir.
 Pedersen, Dan, Civilingeniør
 Petersen, Amdi, Lærer
 Petersen, Anders, Sygehus-
 inspektør
 Petersen, C., Hypotekm.
 Petersen, Chr., Mejeriejer
 Petersen, Johs., Købmand
 Petersen, P. J., Arkitekt
 Petersen, Thorvald, Bagermester
 Randrup, Rektor
 Rasmussen, J. C., Motorsagkynd.
 Rossing, Erling, Lektor
 Seminariets Bibliotek
 Statsskolens Bibliotek
 Steenholdt, Jens, Forretningsf.
 Stegmann, H. H., Dommer
 Svendsen, Nic., Amtsskolekons.
 Sørensen, A. H., Overbetjent
 Westh, Thorkild Claudi, Civil-
 ingeniør
 Vestslesvigs Tidende
- Abild Sogn:*
 Andersen, Hans, Gdr., Kongs-
 bjerg
- Arrild Sogn:*
 Biblioteket, Arrild
 Madsen, Jeppe, Gdr., Roostgaard
- Mamsen, P. J., Smedemester,
 Roost
 Thomsen, Hans, Gdr., Roost
- Ballum Sogn:*
 Jensen, Ingwert, Gdr., Husum
 Lorenzen, Hans, Ballum
 Nicolajsen, Fr., Sognepræst,
 Ballum
- Brede Sogn:*
 Biblioteket, Bredebro
 Gantzel, Enne Madsen, Køb-
 mand, Bredebro
 Hersbøl, Stationsforst., Bredebro
 Holdt, J., Dr. theol., Sognepræst,
 Bredebro
- Brøns S.:*
 Andersen, P. Obeling, Virkelyst
 Biblioteket, Brøns
 Historisk Samfund f. Brøns S.
 Jacobsen, Aage, Møllejejer,
 Brøns Mølle
 Lodbjerg, Chr., Førstelærer,
 Brøns
 Malling, Anders, Sognepræst,
 Brøns
- Burkal Sogn:*
 Andresen, A., Dyrlæge, Bylde-
 rup Bov
 Bentholm, Axel, Bestyrer, Grøn-
 gaard
 Biblioteket, Rends
 Damm, I., Lærer, Burkal
 Heick, Frederik, Forsøgsleder,
 St. Jyndevad
 Høgel, Ejner, Sognepræst,
 Burkal
 Jensen, pens. Lærer, Majborg
 Leick, Willy, Førstelærer,
 Lydersholm

- Linnet, Sven, Læge, Bylderup
Bov
- Matthiesen, Lærer, Lund
- Nissen, Georg, Landbrugs-
konsulent, Bylderup Bov
- Spandet, N. C. Lærer,
St. Jyndeved
- Tinglef, Jørgen, Gdr., Lund
- Bylderup Sogn:*
- Dethlefsen, Hans M., Sognepræst,
Lændemark
- Daler Sogn:*
- Biblioteket, Østerby
- Grøn, Sognepræst, Østerby
- Døstrup Sogn:*
- Biblioteket, Døstrup
- Ebbesen, Hans, Sognepræst,
Døstrup
- Nielsen, Aage, Lærer, Døstrup
- Nissen, Anton, Lærer, Lovrup
- Petersen, Christen Thygesen,
Købmand, Døstrup
- Rattenborg, Aug., Lærer,
Døstrup
- Emmerlev Sogn:*
- Eriksen, Laust N., Gdr.,
Sdr. Sejerslev
- Lassen, A., Lærer, Emmerlev
- Laursen, C. J., Lærer,
Nr. Sejerslev
- Lund, A. P., Gdr., Byvang
- Lund, Anders P., Gdr.,
Emmerlev Klev
- Hostrup Sogn:*
- Biblioteket, Jejsing
- Christensen, Chr., Vejformand,
Jejsing
- Christiansen, Werner, Lærer,
Jejsing
- Friis-Christensen, H., Lærer,
Solderup
- Kloppenborg, Axel, Gdr.,
Rørkær
- Maibøll, pens. Lærer, Jejsing
- Michelsen, Nikolai, Landmand,
Jejsing
- Møller, P., Lærer, Hostrup
- Petersen, Hans, Sognepræst,
Hostrup
- Petersen, Johs., Bestyrer, Solvig
- Petersen, Nis, Gdr., Rørkær
- Vestergaard, Fr., Landmand,
Jejsing
- Hviding Sogn:*
- Jefsen Christensen, Landstings-
mand, Høgsbro
- Madsen, M., Førstelærer,
Hviding
- Warming, M., Gdr., Raahede
- Højer Sogn:*
- Biblioteket, Højer
- Christiansen, Folmer, Lærer,
Højer
- Lund, Grethe, Børnehaveleder,
Frk., Højer
- Mathiasen, Vilh., Direktør,
Højer
- Nielsen, N. P., Præst, Højer
- Rasmussen, Ras, Læge, Højer
- Højrup Sogn:*
- Biblioteket, Arnum
- Paulsen, Nic., Sognepræst,
Højrup
- Højst Sogn:*
- Appel, Erik, cand. mag., Domæ-
neforpagter, Ellehus
- Biblioteket. Ø. Højst
- Hansen, Johs. J., Købmand,
Ellehus
- Løgumkloster Sogn:*
- Biblioteket, Løgumkloster

- Glaven, P., Læge, Løgumkloster
 Kjems, J., Apoteker,
 Løgumkloster
 Myrhøj, A. F., Lærer,
 Løgumkloster
 Outzen, Karsten, Ellum
 Rasmussen, Lærer, Draved
 Schülein, Provst, Løgumkloster
 Skovmand, Overlærer
 Løgumkloster
- Mjolden Sogn:*
 Biblioteket, Mjolden
 Helms, Sognepræst, Mjolden
 Jensen, Kristen, Gdr., Mjolden
 Petersen, Jac., Gdr., Mjolden
- Møgeltønder Sogn:*
 Biblioteket, Møgeltønder
 Clausen, Førstelærer,
 Møgeltønder
 Iversen, Aksel, Landmand,
 Bønderby
 Jørgensen, K. M., Sognepræst,
 Møgeltønder
 Linnet, Hans, Forpagter,
 Møgeltønder
 Nielsen, N. Juhl, Lærer,
 Møgeltønder
 Rasmussen, Aage, Lærer,
 Møgeltønder
 Reggelsen, Chr., Gdr., Toghale
 Schack, O. D., Greve,
 Amtmand, Schackenborg
- Nr. Løgum Sogn:*
 Biblioteket, Nr. Løgum
 Friis, Claus, J., Gdr.,
 Løgumgaard
 Poulsen, Jens Refslund, Lærer,
 Ny-Bjærndrup
 Lange, M. J., Lærer Kløjning
- Rabsted Sogn:*
 Gad, P. J., Gdr., Hejsel
- Johansen, U. P., Førstelærer,
 Rabsted
 Thomsen, Frederik, Lærer,
 Korup
- Rejsby Sogn:*
 Jensen, Truels, Gdr., Rejsby
Roager Sogn:
 Biblioteksforeningen, Roager
 Gad, Uffe K., Gdr., Ravnholt
- Rømø Sogn:*
 Biblioteket, Kirkeby
 Jensen, A. Korsgaard, Lærer,
 Toftum
- Skærbæk Sogn:*
 Biblioteket, Skærbæk
 Degn, Søren, Gdr., Skærbæk
 Fromsejer, Kr., Skovrider,
 Skærbæk
 Jørgensen, J. F., Præst,
 Skærbæk
 Jørgensen, R., Realskolebestyrer,
 Skærbæk
 Kristensen, Sig, Lærer, Skærbæk
 Schultz, N., Overlærer,
 Skærbæk
 Skodborg, Christian, Arkitekt,
 Skærbæk
 Svendsen, Andr., Gdr., Hjemsted
 Ulfbeck-Petersen, E., Læge,
 Skærbæk
- Spandet Sogn:*
 Smidt, Peter, Gdr., Spandet-
 gaard
- Tinglev Sogn:*
 Alnor, Læge, Dr. med., Tinglev
 Andersen, Chr., Lærer, Tinglev
 Biblioteket, Tinglev
 Damgaard, P., Gdr., Rødebæk
 Fink, Gudmund, Stoltelund

- Hansen, H. P., Stationsforst.,
Tinglev
Møller, Carl, Tinglev
Schmidt, Laur., Lærer, Eggebæk
- Visby Sogn:*
Andersen, Poul, Gdr., Nørmark
Biblioteket, Visby
Hansen, Th., Branddir., Visby
Søe, Niels, Sognepræst, Visby
- Vodder Sogn:*
Petersen, Holger, Lærer, Vodder
Schack- Stenberg, S., Sognepr.,
Vodder
- S t o r k ø b e n h a v n :
- Adolph, Andreas, Kommune-
lærer, Markmannsgade 4^a, S
Andersen, Caroline, Arkivar,
mag. art., Landsarkivet,
Jagtvej 10, N.
Andersen, Holger, Præsident,
Duntzfeltsallé 26, Hellerup
Andersen, J. Oskar, Professor,
Rathsacksvej 5, V.
Arnstrøm, Ellen, cand. mag.,
Gothersgade 129, K.
Astrup, Tage, Civilingeniør,
Engbakkevej 18, Charlottenl.
Behrens, C., Redaktør,
Ny Toldbodgade 55, K.
Bendix, Prokurist,
Hellerup Allé 7, Hellerup
Biblioteket, Hvidovre, Valby
Biblioteket, Lyngby
Bing, Otto, Overretssagfører,
Storgade 6, V.
Blaabjerg, Vagn, Kontorassistent,
Merløsevej 21, Brønshøj
Boesen, Caja, Fru, Olesvej 13,
Virum
Boesen, Gudmund,
Museumsinsp., Rosenborg, K.
- Boghandel, Aug. Olsens,
Strandvej 189, Hellerup
Bokkenheuser, Oberstløjtnant,
Østerbrogade 78, Ø.
Braher, Willy B., Lærer,
Zinniavej, Kastrup
Brammer, Fr., Overførster,
Østersøgade 96², Ø
Christensen, Arthur, Fuldm.,
cand. polit., Emil Slomanns-
vej 11², F
Christensen, Balthazar, Dommer,
Gersonsvej 77, Hellerup
Dahl, Sven, Rigsbibliotekar,
Amalievej 4, V.
Dalgaard, Sune, stud. mag.,
Hans Tavsensgade 1, N.
Dalgaard, K., Kommuelærer,
cand. mag., Drosselvej 20, F.
Dansk Folkemindesamling,
Kgl. Bibliotek, K
Dein, Autin, Lektor,
Ejderstedgade 14, V.
Due, Gudrun Bossen, Frk.,
Nøragervej 14, Vanløse
Due-Hansen, Johs., Præst,
Naksøskovvej 15², Valby
Elling, H., Lærer,
Vendsysselvej 28, F.
Fanø, Knud, stud. mag.,
Kuhlausgade 56¹, Ø
Fink, Poul, stud. jur.,
Ane Katrinesvej 28⁴, F.
Frederiksen, F. C., Ingeniør,
Grøndals Parkvej 108,
Vanløse
Friis, Aage, Professor,
Bernstorffsvej 32, Hellerup
Friis, Niels, Redaktør,
Holbergsgade 6, K.
Fræmohs, A., Kontorchef,
Ellinorsvej 24, Charlottenl.
Gjessing, H., Dommer,
Havsgaardsvej 16, Hellerup

- Grænseforeningen,
Peder Skramsgade 5¹, K.
- Guthormsen, Anna, Frøken,
Maagevej 34, N.
- v. Haffner, Amtsforvalter,
Mynstersvej 3, V.
- Hansen, E. Hart, Dr. med.,
Øster Søgade 18, K.
- Hansen, H. Sjelle, Dyrlæge,
Hellerup
- Hansen, Inger Bondo,
Puggaardsgade 7, V.
- Hansen, Magnus, Repræsentant,
Klintholmsvej 1, Brønshøj
- Heils, Aksel, Arkivar,
Udenrigsministeriet, K.
- Hemmingsen, Jørgen, Assistent,
Østerbrogade 88 B, Ø.
- Henriksen, Knud, Heliograf,
Stormgade 12, K.
- Hertz, P. M., fhv. Rektor,
Slotsvej 35, Charlottenlund
- Hjelholt, Holger, Dr. phil.,
Arkivar, Markvej 15, F.
- Holdt, H. Kalum,
Anemonevej 7, Gentofte
- Hollesen, Korrespondent,
Tagensvej 29⁴, N
- Horsten. Hans, Sagfører,
Gefionsgade 1⁴, Ø.
- Horsten, Holger, Fuldmægtig,
Ordrup Jagtvej 167,
Charlottenlund
- Hulegaard, Axel, Overretssagf.,
Bjerregaards Sidevej 4,
Valby
- Hvid, M., Politiskolechef,
Artillerivej 53, S.
- Hvidtfeldt, Joh., Arkivar ved
Rigsarkivet,
Blønstervænget 93, Lyngby
- Iversen, M., Kontorchef,
Dr. polit., Oldfuxvej 14, NV.
- Japsen, G., cand. mag.,
Hovmestervej 37, NV.
- Jensen, Chr. Axel, Museums-
inspektør, mag. art.,
Søndermarksvej 14, Valby
- Jepsen, H., Overlærer,
Lille Strandvej 7, Hellerup
- Jepsen, Hans,
Snorresgade 2¹, S.
- Jessen, Knud, Prof., Dr. phil.,
Gothersgade 140, K.
- Jones, William, Grosserer,
Helgolandsgade 9³, V
- Justesen, Karen, cand. mag.,
Købmagergade 52⁴, K.
- Jørgensen, Harald, Arkivar ved
Rigsarkivet, Dr. phil.,
Tøjhusgade 5, K.
- Jørgensen, Peter, Docent,
Jydeholmen 42, Vanløse
- Kaper, Anne Marie, Frk.,
Amalievej 19³, K.
- Kjems, Sven, stud. jur.,
Griffenfeldtsgade 37, N.
- Klint, Jon, Kommunelærer,
Mariendalsvej 75, F.
- Koch, Hal, Professor, Dr. theol.,
Malmøgade 8, Ø.
- Kretzschmer, Knud, Lektor,
Amagerfælledvej 17, S.
- Kretzschmer, Magnus, Sagfører,
Gl. Strand 40, K.
- Kyhl, O., Oberst, Ordrupjagtvej
48 E, Charlottenl.
- Kyllesbech, L., Toldassistent,
Hartmannsvej 17, Hellerup
- Lange, Yrsa Ross, Fabrikant,
Torvegade 35⁵, K.
- Langholz, C., Bibliotekselev,
Biblioteket, Lyngby
- Lassen, Gudrun, Frk.,
Forchhammersvej 33, V.

- Lauritzen, stud. jur.,
Dyvekesallé 9, S.
- Lebeck, Margr., Enkefru,
Sortedamsdossieringen 95B, Ø
- Linvald, Axel, Rigsarkivar,
Norgesmindevej 20, Hellerup
- Louw, A. Charles, Direktør,
Laxegade 2, K.
- Lænkholm, Kaj, Præst,
Wagnersvej 14, V.
- Mackeprang, M., Dr. phil., fhv.
Museumsdirektør, Ordrup-
højvej 40, Charlottenl.
- Maibøll, H., Grosserer,
Lindevangsalle 4, F.
- Marstrand, Vilh., Ingeniør,
Øster-Voldgade 6, K.
- Meyer-Heiselberg, R., stud. mag.,
Ny Adelgade 4², K.
- Møller, Valentin, Aage,
Grosserer, Dr. Tværgade 5,
K.
- Moltesen, L., fhv. Udenrigs-
minister, Dr. phil.,
Lille Fredensvej 8,
Charlottenlund
- Moltke, Carl, Generalmajor,
Maglevænget 8, Charlottenl.
- Møller, Helge Richard,
Wilh. Smidtsvej 12,
Gentofte
- Mønsted, A., Fru,
Gl. Kongevej 156³, F.
- Nationalmuseets II. Afd., K.
- Neergaard, C., fhv. Museums-
inspektør,
Nr. Voldgade 9, K.
- Nielsen, Fru, Ordrup Jagtvej 98,
Charlottenl.
- Nielsen, W., fhv. Overlærer,
Østersøgade 102², Ø.
- Nissen, Harald, Civilingeniør,
Moltkesvej 20, F.
- Nordlien, Poul, Landsdommer,
Puggaardsgade 14, V.
- Nørregaard, Georg, cand. mag.,
Dronningensgade 54, K.
- Olsen, Søstrene,
Bendzvej 2³, F.
- Paulsen, Ove, Professor,
Brogaardsvænge 3, Gentofte
- Petersen, Carl S., fhv. Over-
bibliotekar, Solvej 2, F.
- Petersen, Niels, Postmester,
Godthaabsvej 119³, F.
- Plum, Inger Marie, Frk.,
Vestre Boulevard, V.
- Prieme, Ruth, Fru,
Emanuel Olsensvej 6, F.
- Rasmussen, Paul, W., cand.
pharm.,
Amagerbrogade 247, S.
- Rasmussen, W. S., Sekretær,
Gyldenløvesgade 10, K.
- Ravn, J., Overlærer,
Helgolandsgade 15, V.
- Ravn, J. P. J., Docent,
Museumsinspektør,
Rolighedsvej 20, V.
- Rigelsen, Jens, Manufaktur-
handler, Frihedsvej 7, F.
- Rigsarkivet, K.
- Roos, Carl, Dr. phil., Professor,
Sylowsallé 19, F.
- Sarup, Kaj, Redaktionssekretær,
Spurveskjulsbakken 41,
Lyngby
- Schmidt, Gunder, Kirstine,
Holsteinsgade 42⁴, Ø.
- Schmidt, Max, Dr. med.,
Overlæge
- Seidenfaden, Politidirektør,
Strandvejen 219,
Charlottenl.
- Skadhauge, Antikvarboghdl.,
Nørre Voldgade 102, K.

- Smith, Jonathan, fhv. Amtsforvalter, Aagade 98², N.
 Stenbæk, L. A., Papirhandler. Hvælvingen, K.
 Stephensen, Bodil, Svanemøllevej 41, Hellerup
 Stephensen, K., Museumsinsp., cand, mag., Brodersensalle 13, Hellerup
 Stevns, Arne, Kaptajn St. Markus Plads 10, V.
 Sønderjydsk Forening for København, Raadhuspladsen 45, V.
 Thaulow, Per, Politifuldmægtig, Toldbodvej 46, K.
 Thaysen, Holger, Apoteker, Gustav Adolfsgade 5, Ø.
 Thaysen, Stig, stud. jur., Blomstervænget 22, Lyngby,
 Tholle, Johs., Havearkitekt, Laur. Sørensensvej 2, F.
 Thorsen, Svend, Protokolsekret., Peter Bangsvej 209, Valby
 Vestre Borgerdydskoles Bibliotek, Helgolandsgade 6, V.
 Werner, Sigvard, Forretningsfører, Dalføret 5, S.
- D e t ø v r i g e D a n m a r k .
- Andersen, Jacob, Overpostinspektør, Aarhus
 Andersen, Johs., Højskoleforst., Galtrup
 Appel, Hans, Landbrugslærer, Skovvang
 Arnfred, J. Fr., Højskoleforst., Askov
 Balle, K., Forstander, St. Restrup
 Biblioteket, Aarhus
 Biblioteket, Askov Højskole
 Biblioteket, Esbjerg
 Biblioteket, Finderup
 Biblioteket, Fredericia
 Biblioteket, Helsingør
 Biblioteket, Herning
 Biblioteket, Hillerød
 Biblioteket, Holstebro
 Biblioteket, Kolding
 Biblioteket, Køge
 Biblioteket, Maribo
 Biblioteket, Nyborg
 Biblioteket, Nykøbing Mors
 Biblioteket, Odense
 Biblioteket, Randers
 Biblioteket, Ribe
 Biblioteket, Silkeborg
 Biblioteket, Skive
 Biblioteket, Slagelse
 Biblioteket, Stege
 Biblioteket, Søllerød
 Biblioteket, Thisted
 Biblioteket, Vejen
 Biblioteket, Vejle
 Biblioteket, Viborg
 Birkeland, Chr., Kalundborg
 Bitsch, Øjvind, Direktør, Viborg
 Bock, Karl N., Rektor, Dr. phil., Nakskov
 Brøndsted, Sigurd, Højskoleforstander, Søllested
 Bundgaard, Niels, Frimenighedspræst, Holstebro
 Bøggild-Andersen, Carl O., Professor, Dr. phil., Aarhus
 Christensen, Arthur, Prokurist, V. Karleby
 Christensen, C. A., mag. art., Holte
 Christensen, H. P., Præst, Silkeborg
 Christensen, Marie, cand. theol. & mag., Kolding

- Christensen, O. Elmkvist,
Postbud, Frederikshavn
- Cortsen, Knud, Dommer, Varde
- Dahl, Aage, Sognepræst,
Horsens
- Dahl, A. P., Sognepræst, Hørby
ved Holbæk
- Damgaard-Nielsen, G., Højskole-
forstander, Ryslinge
- Drewsen, Helge, Forstander,
Borris
- Dybjerg, Lærer, V. Hæsinge
- Eller, Edv., Præst, Varde
- Enevoldsen, Lærer, Hverringe
Skole
- Fabricius, R., Divisionschef,
Gilleleje
- Fink, Ernst, Højskolelærer,
Uldum
- Fink, Troels, Lektor, Dr. phil.,
Aarhus
- Fiedslund, Ragna, Frk.,
Vranderup
- Friis-Petersen, Viceskoleinsp.,
Espergærde
- Frølund, Erik, Civilingeniør,
Køge
- Fyns Stifts Læseforening,
Odense
- Hansen, Gustav, Bibliotekar,
Silkeborg
- Hansen, Mads Chr., Partikulier,
Hundelev
- Hansen, Paul Erik, mag. art.,
Hornbæk
- Hansen, Poul, Gaardbestyrer,
Lillevang
- Hansen, Reimann A., Grosserer,
Holte
- Hansen, Sigurd Brandt, Frisko-
lelærer, Lørup
- Hansen, S. P., Lærer, Randers
- Hansen-Hauge, H., Forstander,
Rønde
- Harbo, Jørgen, Præst,
Munke-Bjærgby
- Hasselbalch, K. A., Dr. med.,
Borupgaard
- Hatting, Jørgen, Adjunkt,
Rungsted
- Hauch, Viggo, Ekspeditions-
sekretær, Grønholt
- Hvidtfeldt, Erik, Købmand,
Vejle
- Høfring, P., Sognepræst,
Sundby
- Høeg, J. C., Læge, Viborg
- Ingemann, Godsejer,
Egebjerggaard
- Jensen, Gerhard, Dommerfuldm.,
Esbjerg
- Jensen, Johs., Friskolelærer,
Sødinge
- Jensen, K., Hospitalsforvalter,
Middelfart
- Jeppesen, P., Adjunkt, cand. mag.
- Jepsen, J. Kr., Arkitekt,
Kolding
- Juhl, F., Dommer, Hasseris
- Jørgensen, Chr., Pastor emer.,
Søderup
- Jørgensen, Frovin, Lærer,
Kolding
- Jørgensen, Jordt, Præst,
Dr. theol., Roskilde
- Karberg, A. V., Amtmand,
Ringkøbing
- Kejser, Sognepræst
- Killemoser, Højskolelærer,
Vallekilde
- Kjems, Olav, Lærer, V. Vedsted
- Kjær, Jens, Forstander,
Staby Efterskole
- Kjølseth, Pastor emer., Randers
- Kold-Christensen, Rich.,
Overdyrlæge, Hillerød
- Krogh, Anna, Forstanderinde,
Snoghøj

- Kudahl, Gerda, Lærerinde,
Brande
- Ladelund Landbrugs- og Mæl-
keriskoles Bibliotek, Brørup
- Landsarkivet, Viborg
- Lange, Hans P., Adjunkt, Rønde
- Larsen, Henrik, Gdr., Højbjerg
- Larsen, L. Chr., Stationsforst.,
Fredericia
- Lassen, Lærer, Højstrup
- Lassen, Harald, Læge, Borris
- Lassen, Johanne, Sygeplejerske,
Borris
- Lauritzen, L., Forsøgsstationen,
Tylstrup
- Laursen, Søren, Rejsesekretær,
Segalt
- Lilholdt, Hans, Redaktør,
Lemvig
- Lind, Chr., Fabrikant, Herning
- Lindegaard, M. C., Provst,
Vejen
- Lorenzen, Christian, Dr. med.
dent., Tandlæge, Ribe
- Lorentzen, H., cand. phil., Bræd-
strup
- Lund, Jens, Forpagter,
Indslev Damgaard
- Lunden, A. P., Forpagter,
Dyrehavegaard
- Lützhøft, H., Ingeniør,
Snekkersten
- Løber, Kaj, Adjunkt, Odense
- Martensen-Larsen, T., Politi-
mester, Odense
- Meinertsen, Provst, Everdrup
- Michaelsen, Dyrslæge, Gadbjerg
- Michaelsen, Peter, Grosserer,
Lunderskov
- Midtgaard, Gdr., St. Anst
- Mikkelsen, cand. mag., Seminarie-
lærer, Vordingborg
- Mikkelsen, Anton, Friskolelærer,
Søllinge
- Mølbak, Keld, Højskoleforst.,
Hindholm Højskole
- Møller, Bager, Vejen
- Møller, Arne J., Bibliotekar,
Birkerød
- Nakskov komm. Gymnasium,
Nakskov
- Nielsen, Axel V., cand. mag.,
Aarhus
- Nielsen, Jens J., Gylling
- Nielsen, Birkedal, Johs.,
Sognepræst, Skjold
- Nielsen, P. Gamborg, Forst.,
Bornholms Højskole,
Almindingen
- Nielsen, Poul Holm, Læge,
Aarhus
- Nielsen, Viggo, Kommis,
Nykøbing F.
- Nielsen, Vald., Valgmenigheds-
præst, Vemmelev
- Nordentoft, B., Adjunkt, Randers
- Nykøbing Katedralskoles Bib-
liotek, Nykøbing Falster
- Olesen, N. C., Lektor, Randers
- Otte, Kr., Provst, Brande
- Overgaard, Hedvig, Fru, Askov
- Paludan Müller, H. K.,
Postmester, Nykøbing S.
- Paulsen, Jørgen, cand. mag.,
Museumsinspektør, Hillerød
- Petersen, A. Brandt, Forstander,
Vraa Højskole
- Petersen, Chr., Translatør, Vejle
- Petersen, Kr., la Cour, Forstan-
der, Skibelund
- Petersen, Marius, Redaktør
Skjern
- Petersen, P., Jessen, Dyrslæge,
Bagsværd
- Petersen, T. Haastrup, Forst.,
Ollerup
- Rasmussen, Johs., Lærer,
Nordby, Fanø

Rattenborg, A., Lærerinde, Fru,
Aarhus
Reck, Skovrider, Ruds-Vedby
Reiff, Overlærer, Jonstrup
Ribe Katedralskole, Ribe
Ruff, Marius Jørgensen,
Landmand, Sølvager
Rydal, Præst, Ryslinge
Scharling, C. J., Biskop, Dr.
phil., Ribe
Schütte, Gudmund, Dr. phil.,
Godsejer, Eskær
Skar, Marius, Forstander,
Stevns Højskole
Skautrup, Peter, Professor,
Risskov
Skovrup, Ejner, Højskoleforst.,
Kerteminde
Sodborg, J. M., Overlærer,
Lemvig
Statsbiblioteket, Aarhus
Stærnøse, Forst., Lindenberg,
Kirke-Saaby
Swane, Jørgen, Amtsforvalter,
Vejle
Sørensen, Lærerinde, Frk., Ribe
Teilmann, Overlæge, Vejen
Thomsen, Aage, Ubberup
Thomsen, Valborg, Lærerinde,
Rynkeby
Vallø, Vilh., Direktør, Vedbæk
Vejle Gymnasium, Vejle
Vesten, L., Præst, Hobro
Willemoes, C., Redaktør, Ribe
Wilson, E., Adjunkt, Horsens

De forenede Stater

Jensen, Aage, III North Dak toe-
Pasadena, California

C a n a d a:

Bøllelose, Kelowna, Brit.-Co-
lumbia, Canada

S v e r i g e:

Bjerrum, Anders, Dr. phil., Haga
Kyrkogata 16, Gøteborg

T y s k l a n d:

Achelis, Th. Otto, Dr. phil.,
Schleswigerstr. 23, Rends-
burg

Duborg Skolen, Flensborg
Glahn, Torben, Overbibliotekar,
Flensborg

Historisches Seminar der Univer-
sität, Kiel

Kjems, Niels, Lærer, Harreslev
pr. Flensborg

Kronika, J., Redaktør, Flensborg
Lindstrøm, Gustav, Vandrelærer,
Ladelund pr. Læk

Meng, Hans, Lærer, Duborg-
Skolen, Flensborg

Münchmeyer, Otto, Præst, Sche-
nefeld über Itzehoe

Møller, J. C., Grosserer, Wran-
gelgade 15, Flensborg

Paulsen, L. C., Grosserer,
Frueskovvej 47, Flensborg

Petersen, Fr., Generalsekretær,
Nørregade 76, Flensborg

Petersen, Hans Fr., Præst,
Wrangelgade 14, Flensborg

Petersen, Signe, Lærerinde,
Fru, Bjerggade 31, Flensborg

Rasmussen, P., Prokurist, Am
Schlossee 2, Glücksborg

Stenz, Lærer, Vesby, Sydslesvig

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER
KØBENHAVN F.

Støt de sønderjydske Indsamlinger!

Dansk Galoche- og Gummifabrik
Aktieselskab

Nørre Farimagsgade 3-5 — København

A. R. Kjærbye

Sønderjydske Tæppefabrik

Højer

Fabrikation af:

Afp. Gulvtæpper med Bort, Tæppetøj til Sammensyning, Løbere.

Faas i alle førende Tæppe- og Manufakturforretninger.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

AKTIESELSKABET

VEJLE TEXTILFABRIK

Adams Transport Co.

Transport- og Speditions-Aktieselskab
Grundlagt 1884

Transport Spedition Flytning Opbevaring
København, Danasvej 30 - Aarhus, Knudrigsgade 3-5

Biscuitfabriken Oxford

Hjørring

MARIE KIKS

friske og sprøde, bagt i Smør

Kontoret for Annoncer: Gl. Kongevej 156, København V. Telefon Vester 7823

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver »Sønderjydske Aarbøger« og »Sønderjydske Maanedsskrift«.

Bestyrelsen er f. T. Amtslæge, Dr. med. Lausten-Thomsen, Aabenraa (Formand), Arkivar Joh. Hvidtfeldt, Landsarkivet, Viborg (Sekretær), Museumsinspektør Neumann, Haderslev (Kasserer), Seminarielærer Cl. Eskildsen, Tønder, Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, Pastor Hejselbjerg Paulsen, Fjellstrup, Museumsdirektør Dr. phil. Mackeprang, København, Pastor H. F. Petersen, Flensborg, Gaardejer Hans Alexandersen, Ø. Sottrup, og som Æresmedlemmer Frimenighedspræst Thade Petersen, Haderslev, og Sparekassedirektør Nis Nissen, Nørborg.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalget for »Sønderjydske Aarbøger« bestaar af Lausten-Thomsen, Hans Lund og Johan Hvidtfeldt.

Redaktionsudvalg for »Sønderjydske Maanedsskrift« danner Lausten-Thomsen og Cl. Eskildsen.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager »Sønderjydske Aarbøger« gratis. »Sønderjydske Maanedsskrift« bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos Cl. Eskildsen koster det 1 Kr. 50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

INDHOLD:

A a g e B o n d e : Skolevæsenet i Sønderborg fra reformationen til 1864	Side 185—254
A n m e l d e l s e r :	» 255—284
(se specifikationen paa den almindelige indholdsfortegnelse)	
J o h a n H v i d t f e l d t o g H a n s N e u m a n n : Beretning og Regnskab	» 284—290
Medlemsfortegnelse	» 291—311

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag,**
København,
for Danmark, Norge og Sverige.